

MAA-ARHITEKTUUR JA -MAASTIK. UURIMINE JA HOIDMINE

Valdkonna arengukava 2007–2010

1. Sissejuhatus

1.1. Arengukava kestus

Maa-arhitektuuri ja -maastike valdkonnas on käesolev, aastaiks 2007–2010 planeeritud arengukava esimene omalaadne Eestis. Arvestades arengukavas esiletoodud probleemide aktuaalsust ning jätkuvat vajadust praktiliste lahenduste järele, võib selle lõppemise järel Kultuuriministeerium teha Vabariigi Valitsusele ettepaneku jätkata sarnase meetmetekavaga uuel tegevusperioodil.

Pikaajaline visioon:

Maaehituspärandi ja maamaastike kohta on loodud andmebaaside võrgustik oskusteabe ja objektide kohta ning nõustajate ja meistrite-praktikute leidmiseks. Maaehitiste omanikud väärtustavad oma valduses olevat kultuuripärandit ning lähtuvad selle korrastamisel säästva restaureerimise põhimõtetest. Seni kasutusest väljas olevad ehitised või nende kompleksid on saanud uued kasutusviisid, mis annab kinnisvarale lisaväärtust.

Selle tulemusena on miljöövärtuslikud asumid ja maastikud hooldatud ning säilinud on piirkonnale omased ehitustraditsioonid, samuti hoonetüübid ja neid ümbritsev maastik. See omakorda on loonud täiendavad eeldused turismi, tööhõive ja seeläbi kogu maapiirkonna tasakaalustatud arengule, noorte sidumisele esivanemate kodukohtadega, turvalisele elukeskkonnale, samuti säästvale ja loo-

dushoidlikule eluviisile. Vaatamata muutustele traditsioonilistes tegevusalades maal on säilinud külaasustuse struktuur ning piirkondlik eripära.

1.2. Seosed teiste valdkonna arengukavadega

Eestis on käivitunud mitu riiklikku strateegiat, arengukava ja programmi, mis muuhulgas puudutavad ka maa-arhitektuuri ja -maastike valdkonda. Antud arengukava jaoks on tähtsamad järgmised strateegiad, arengukavad ja programmid:

- ***Eesti säästva arengu riiklik strateegia "Säästev Eesti 21"***

Käesolev arengukava lähtub "Säästev Eesti 21" peasihist ühendada üleilmsest konkurentsist tulenev edukusenõue säästva arengu põhimõtete ning Eesti traditsiooniliste väärtuste ja omanäolise kultuuriruumi säilitamisega. Jätkusuutlikkuse hindamise aluseks on muuhulgas Eesti kultuuriruumi ulatus, mille indikaatoriks on eesti kultuuri materialiseerumise määr arhitektuuris, maastikes ja märgilises keskkonnas.

- ***Eesti maaelu arengu strateegia 2007-2013 (vastutav ministeerium: Põllumajandusministeerium)***

"Eesti maaelu arengu strateegia" eelnõu (märts 2006 seisuga) sätestab, et oluline on tagada kultuuripärandi objektide säilimine nende ajaloolist ilmet respektiivides. Strateegia üheks eesmärgiks on paikkonna säilitamine ning prioriteetsete tegevuste loetelus on välja toodud vähetootlike investeeringute, mis aitavad kaasa kultuuripärandi ja maastikulise mitmekesisuse säilitamisele, soodustamine (nt kiviaedade rajamine, taastamine ja hooldamine). Plaanis on toetada loodus- ja kultuuripärandi parendamist selle säästlikule kasutamisele suunatud strateegiate elluviimise kaudu.

- ***Eesti keskkonnastrateegia aastani 2010 ja Eesti keskkonnategevuskava 2004-2006 (vastutav ministeerium: Keskkonnaministeerium)***

Eesti keskkonnastrateegia üks eesmärgi on tagada kultuurimaastike mitmekesisuse

säilimine ja ühtlasi suurendada maapiirkondade atraktiivsust ning rekreatsioonilist väärtust. Nimetatud eesmärki toetavad käesoleva arengukava kõik meetmed.

- ***Eesti mõisakool: mõisakoolide kultuuriloolise kompleksi säilitamine ja arendamine tänapäevaseks õpikeskkonnaks 2002-2012 (vastutav ministeerium: Kultuuriministeerium)***

Eesti maapiirkondi hõlmav mõisakoolide riiklik programm väärtustab mõisahoonetes töötavate maakoolide tähtsust paikkonna ajaloolise identiteedi hoidjana. Programm käsitleb mõisakoole kui piirkondlikke kultuuri- ja hariduskeskusi. Programmist toetatakse mõisakoolide restaureerimist, vastavaid uuringuid ning projekteerimistöid. Mõisakoolide programmi üks eesmärkidest – mõisakoolide omanikel on hoonete korrashoiuks vajalik teave ja asjatundjate ning oskustöölise tugi – haakub käesoleva arengukava eesmärgiga nr 4: "toimib maaehituspärandi omanike nõustamissüsteem ning välja on töötatud maaehituspärandi säilitamiseks vajalikud toetusmeetmed".

- ***Setomaa riiklik kultuuriprogramm 2006-2009 (vastutav ministeerium: Kultuuriministeerium)***

Setomaa programmi raames toetatakse muuhulgas traditsioonilise seto taluarhitektuuri uurimist ning arhitektuuripärandi remont-restaureerimist. Ühe tegevusena on nimetatud ka Setomaa muinsus- ja maastikukaitse korraldamiseks vajalike uuringute läbiviimine ja tulemuste publitseerimine. Kõik see on seotud käesoleva arengukava eesmärgiga nr 1: "välja on töötatud uurimisstrateegia ja -metoodika, toimuvad järjepidevad uuringud".

- ***Riiklik programm "Pühakodade säilitamine ja areng 2003-2013" (vastutav ministeerium: Kultuuriministeerium)***

Pühakodade riiklik programm hõlmab Eesti linnade kõrval ka maapiirkondi. Programmi ülesanne on ühendada jõud sakraalarhitektuuri ja kultuuritraditsioonide säilitamise ja arendamise nimel. Pühakodade kavakindla säilitamise ja arengu toetamisega tagatakse maapiirkondades paremad eeldused üldarenguks. Prog-

rammist toetatakse pühakodade restaureerimist, korrashoidu ning teadusuuringuid (s.h. publitseerimine ja populariseerimine) – nimetatuid viimane haakub käesolevaga arengukava eesmärgiga nr 3: "toimuvad maa-arhitektuuri ja -maastikke tutvustavad ja väärtustavad tegevused".

- **21. sajandi Eesti muuseumid. Arengu põhisuunad 2006–2015 (vastutav ministeerium: Kultuuriministeerium)**

Käesoleva arengukavaga (nt meetmed 3.1, 3.2, 5.1 ning Eesti Vabaõhumuuseum kui kogu arengukava elluviimist koordineeriv asutus) usaldatakse suur hulk ülesandeid muuseumidele, kes vastavalt dokumendile "21. sajandi Eesti muuseumid. Arengu põhisuunad 2006–2015" on selleks pädevad asutused. Muuseumides tehtav teadustöö on mitmekülgne ning ei piirdu üksnes muuseumikogude uurimisega. Teaduslikud ekspeditsioonid ja väliuuringud tagavad muuseumi informeerituse ning aktiivse osalemise oma ainevaldkonna uurimisel. Käesolevas arengukavas (meetme 5.1 raames) kajastub ka muuseumivaldkonnas kirjeldatud soovitatav tulemus – "muuseumid pakuvad üliõpilastele, kutseõppeasutuste ja gümnaasiumide õpilastele praktikabaasi".

- **Eesti arhitektuuripoliitika ja arhitektuurivaldkonna tegevuskava 2004–2008 (vastutav ministeerium: Kultuuriministeerium)**

Käesolev arengukava toetub Eesti arhitektuuripoliitika dokumendis nimetatud eesmärgile tagada ajaloolise keskkonna püsimine tulevastele põlvkondadele. Arhitektuurivaldkonna tegevuskava näeb ette Eesti arhitektuuri säilitamis- (kogumine, dokumenteerimine, publitseerimine) ja uurimiskavade algatamist ja toetamist. Toetatakse Eesti Kunstiakadeemia ja Eesti Arhitektuurimuuseumi kui arhitektuuriajaloo alaste teadustöökeskuste tegevust ja Eesti Vabaõhumuuseumi tegevust, mis keskendub eesti küla pürandarhitektuuri uurimisele ja tutvustamisele. Toetatakse arhitektuuripärandit käsitlevaid näitusi ja projekte. Kõik nimetatud tegevused on seotud käesoleva arengukava alaeesmärkidega ning teatud mõttes on tegemist arhitektuurivaldkonna tegevuskava alaprogrammiga.

Lähiajal väljatöötavatest programmidest ja arengukavadest on käesoleva arengukava seisukohast olulised:

- Lähiajaloo uurimise ja talletamise programm (Kultuuriministeerium);
- Arengukava "Eesti looduslikud pühapaigad" (Kultuuriministeerium);
- Linnuste programm (Kultuuriministeerium);
- Kihnu kultuuriruumi programmi (Kultuuriministeerium);
- Looduskaitse arengukava (Keskkonnaministeerium).

1.3. Arengukava koostamisel osalenud ministeeriumid ning kaasatud asutused

Valdkonna arengukava on koostatud Kultuuriministeeriumi algatusel ja üldjuhtimisel, koostöös Eesti Vabaõhumuuseumi, Muinsuskaitseameti, Tallinna Ülikooli Ökoloogia Instituudi ning Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemiaga. Lisaks olid kaasatud (osalesid aruteludel ja/või esitasid kirjaliku arvamuse) Haridus- ja Teadusministeerium, Keskkonnaministeerium, Põllumajandusministeerium, Sise- ministeerium, Eesti Rahva Muuseum, Eesti Kunstiakadeemia ja Tallinna Tehnika- kõrgkool.

1.4. Arengukavas kasutatavad põhimõisted

Mõistega "**maa-arhitektuur**" tähistatakse siin kogu ehitatud keskkonda, mille on loonud väljaspool linnu põllumajandusega, hiljem ka muude elualadega tegelev maarahvas. Selle vanemasse kihistusse kuuluvad lisaks taluehitistele ka külade ja alevike ühisotstarbelised ehitised (nt koolid, vallamajad, seltsi- ehk rahvamajad, kõrtsid, poed, pritsikuurid) ja tööstushooned (nt veskid, meiereid, töökojad). Hiljem, kapitalismiajastul tekkis maale väiksemaid tööstus- ja raudteasulaid, mis oma olemuselt asuvad linna ja maa vahepeal. Nõukogude ajal ehitati maale suurel hulgal ühismajandite, samuti muude institutsioonide hooneid ning isegi terveid asumeid.

Ligilähedaselt samas tähenduses, aga teatava väärtustava kallakuga kasutatakse tekstis sõna "**maaehituspäränd**".

"Maa-arhitektuuri" kõrval esinevad arengukavas ka kitsamad mõisted nagu "**külaarhitektuur**" ja "**taluarhitektuur**". "Külaarhitektuuri" all mõeldakse lisaks taluehitistele (s.o "taluarhitektuur") ka küla- või vallarahva ühisjõududega rajatud hooneid nagu vallamajad, rahvamajad, koolimajad, meiereid, pitsikuurid, ühispoed jmt.

Arengukavas ei käsitleta maaehitisi lahus üksteisest ja antud paikkonnast. Inimtegevuse nähtavad ja nähtamatud jäljed koos looduskeskkonnaga ning inimese suhtega sellesse keskkonda moodustavad maastiku. Maastik on seega ühtne tervik, mis hõlmab nii looduskeskkonda kui ka inimtegevuse tagajärgi, maastikule omistatud tähendusi ja väärtusi ning maastiku tajumist. Soovides rõhutada fakti, et arengukava ei tegele linna-, vaid maapiirkonnaga, kasutame mõistet "**maa-maastik**".

Eraldi hooneist on maa-arhitektuuri seisukohalt tähtsaim selle vanima kihistuse esindaja "**rehemaja**" ehk "**rehielamu**". See põline, ligikaudu tuhat aastat vana eestlaste elamutüüp on ainulaadne, kõigile meie lähinaabritele võõras ehitis. Selles mitmeotstarbelises hoones elas talupere, kuid seal kuivatati ja peksti ka vilja, tehti erinevaid talutöid ning hoiti talvel loomi.

1.5. Ajalooline taust

1.5.1. Eesti maa-arhitektuuri eripära

Ajalooliselt jaguneb kogu Eesti arhitektuuripäränd, sealhulgas maa-arhitektuur, päritolult ja iseloomult kaheks väga erinevaks haruks – kohalikuks ehk rahvuslikuks ning euroopalikuks ehk rahvusvaheliseks.

Kohaliku algupäraga "rahvuslik" taluarhitektuur on olemuselt lihtne, looduslähedane, traditsiooniline ja vähemuutuv. Taluehitised, eriti rehemaja, on muutunud ajapikku oluliseks märgiks eesti rahvuskultuuris.

Alates 13. sajandi keskpaigast siinmail levima hakanud rahvusvaheline, euroopalikku päritolu linna-, mõisa- ja kirikuarhitektuur on olnud muutustele avatum

ja individualistlikum. Need ehitised on Eestile tähtsad visuaalsed sümbolid, mis ühendavad meie kultuuriruumi Euroopaga.

Ka kogu uuem, n-ö moodne Eesti arhitektuur põhineb suuresti rahvusvahelistel, eelkõige Euroopa eeskujudel. Alates 19. sajandi lõpust on selle osakaal meie maa-arhitektuuris üha suurenenud, eriti jõudsalt hakkas see kasvama alates 1960.–1970. aastaist.

1.5.2. Miljööväärtuslike maamaastike uurimine ja hoidmine

Maastikke uurides tuleb silmas pidada nelja aspekti: vormi, funktsiooni, protsessi ja konteksti. Maastikuilme säilitamisel tuleb otsustada, kas soovitakse alal hoida neid protsesse, mis maastiku omanäoliseks kujundanud, või taastada ja säilitada seisundit, s.t maastikuilmet mingist kindlast ajaperioodist. Maastik, kus inimesed elavad-töötavad, on lakkamatus muutumises. Oluline on maastiku hooldamisel ja planeerimisel kokku leppida, milliseid väärtusi tuleks kõigi nende muutuste keskel hoida, et säiliks kõige tähtsam: kodutunne, maastiku ilu ja mitmekesisus, side ajaloo ja kultuuriga, mida on loonud eelmised sugupõlvad.¹

Pärast Teist maailmasõda on põllumajanduse osatähtsus Eestimaa majanduses oluliselt vähenenud, maakasutus on muutunud, selle tulemusena on vähenenud maarahvastik. Kui 19. sajandit iseloomustas põllumajandusliku maakasutuse pidev suurenemine, siis järgmise sajandi omapäraks on olnud selle vähenemine. Kui 20. sajandi alguses oli põllumajanduslikus kasutuses ca 67% Eestimaa territooriumist, siis sajand hiljem on see vähenenud ühe kolmandikuni.

Sotsiaal-majanduslike formatsioonide vahetumisega on võimalik seletada maastike ebaühtlast arengut. Primaarstruktuurid, nagu näiteks vakused kui mak-sustus- ja administratiivüksused on püsivad, samas kui sümbolid, tähendused ja väärtused ning mõned funktsioonid kodeeritakse aeg-ajalt ümber või kaovad hoopiski. Võimukeskuste mõjuulatus väljendub maastikus selgelt: paljude poliitiliste ja administratiivüksuste piirid paiknevad suhteliselt asustamata aladel, nt metsades ja soodes. Selles mõttes toimib maastikul põhimõte, et võimusuhted esinevad

1 Maastikuhoolduskavad ja maastikuhooldus. Tallinn: Keskkonnaministeerium, 2002.

pidevate väljadena, mille sees asuvad üleminekutsoonidega eraldatud tuumikalad. Samasugust tuumalade ja puhveralade mustrit võib täheldada ka ajas. Ajaline dimensioon on Eesti 20. sajandi maastikumuutuste mõistmisel ehk tähtsamgi kui ruumiline.

Eesti looduskaitstes oli maastikku puutuv temaatika eriti olulisel kohal 1960. aastaist alates, kui anti välja maastike kujundamise juhendmaterjale ning maastiku kui kultuuripärandi kaitsmise vajadus kirjutati sisse nii looduskaitsealasesse seadusandlusse kui ka rahvusparkide põhiülesannete hulka. 1990. aastate teisel poolel tehti katse luua maastikuseadus. Rahvusvaheliselt oli selle protsessi taustaks Pan-Euroopa Bioloogilise ja Maastikulise Mitmekesisuse Strateegia (1995) ning 2000. aastal allakirjutamiseks avatud Euroopa Maastikukonventsioon². Viimane püüab ühendada loodus- ja kultuuripärandi kaitsjate eesmärke, toonitades loodusliku ja kultuurilise pärandi väärtustamist ja säilitamist eelkõige kohalikul ja piirkondlikul tasandil. Konventsiooni preambulis rõhutatakse maastiku tähtsat rolli piirkondliku ja kohaliku kultuuri kujunemises. Maastik kannab endas olulist osa Euroopa loodus- ja kultuuripärandist. Olemuselt on maastik kergesti mõjutatav ja haavatav ning põllumajanduse, metsanduse, tööstuse ja maavarade kaevandamise tehnoloogia, samuti transpordi ja turismi areng kiirendavad maastike ümberkujunemist. Seega võib maastikku pidada mitme majandussektori mänguareeniks. Indiviidile ja ühiskonnale on maastik aga heaolu võti. Maastikul on kultuurilises, ökoloogilises ja sotsiaalses sfääris tähtis avalikkust ühendav roll. See on majandusressurs, mis õige majandamise korral aitab kaasa töökohtade loomisele.

Lähiajal Riigikogus kinnitatav looduskaitse arengukava aastani 2035 ning loomisel olev keskkonnastrateegia aastani 2030 ja keskkonnategevuskava 2007–2013 kasutavad maastiku mõistet eelkõige looduskaitse kontekstis.

2 2006. aasta 20. aprilliks oli konventsioonile alla kirjutanud 33 riiki ja selle ratifitseerinud 22. Eesti ei ole konventsiooniga ühinenud.

1.5.3. Ajalooliste maaehitiste uurimine ja hoidmine

Kõige arvukam ja Eesti maamaastikku enim kujundanud element on läbi aegade olnud taluhoonestus. 20. sajandil on meie külamaastikku ja maa-arhitektuuri oluliselt muutnud ja ümber kujundanud 3 maareformi: 1920. aasta mõisamaade jagamine asundustaludeks, 1940. aastate nõukogulikud ümberkorraldused, mille käigus maaomand riigistati ja loodi suurmajandid, ning lõpuks 1990. aastail toimunud maaomandi tagastamine sõjajärgsetele omanikele.

Maa-arhitektuuri vanemat ja algupärasemat osa – taluhooneid ja ühisotstarbelisi külaehitisi – on muuseumitöötajad ja etnoloogid viimase 100 aasta jooksul jäädvustanud ja uurinud võrdlemisi põhjalikult. On ilmunud mitmeid sellekohaseid raamatuid ja arvukalt eriartikleid. Traditsioonilisi külaehitisi säilitavad ja näitavad avalikkusele vabaõhumuuseumid: Eesti Vabaõhumuuseum Rocca al Mares, Mihkli talukompleks-muuseum Hiiumaal, Mihkli talumuuseum Saaremaal, Mõniste Muuseum Võrumaal, Põlva Talurahvamuuseum Karilatsis, Viimsi vabaõhumuuseum, A. H. Tammsaare Muuseum Vargamäel, C. R. Jakobsoni Talumuuseum Kurgjal jt.

Traditsioonilise maaehitiste säilitamise vastu tekkis Eestis suurem huvi 1910. aastail Põhjamaades loodud vabaõhumuuseumide (Rootsis Skansen 1891, Soomes Seurasaari 1901 jt) eeskujul. 1913. aastal võeti Eesti Rahva Muuseumis Oskar Kallase õhutusel vastu otsus rajada Eestis vabaõhumuuseum. Ajalehtede kaudu kutsuti rahvast üles säilitama vanu ehitisi tulevase muuseumi jaoks. Kuigi 1920.–1930. aastail ei õnnestunud vabaõhumuuseumi rajada, asuti Eesti Rahva Muuseumis aktiivselt tegelema taluarhitektuuri uurimise ja tutvustamisega.

Uue tõuke andis Eesti maa-arhitektuuri väärtustamisele alates 1940. aastate lõpust arhitekt Karl Tihase tegevus. Ta rõhutas, et vanadest ehitistest on vaja otsida seda ratsionaalset, mis on oluline üle võtta kaasaegses praktikas. Vabaõhumuuseum oma originaalse kollektsiooniga aitaks tutvustada iidset ehitustraditsiooni. Nõukogude võimu tingimustes sai 1957. a asutatud Eesti Vabaõhumuuseumist poliitiliselt allasurutud eestlaste jaoks üks tugevamaid identiteeditugesid. "Laulva revolutsiooni" ajal oli Eesti Muinsuskaitse Seltsi üheks juhtmõtteks taastada Eesti Vabaõhumuuseumis 1984. a maha põletatud Sassi-Jaani talu kui üks rahvuslikke sümboleid.

Riigi kaitse all on vanast taluarhitektuurist praegu väga väike arv hooneid – seda on umbes 10 korda vähem kui kaitsealuseid mõisahooned. Kultuurimälestiste riiklikus registris³ on kokku 50 talu 256 hoone ja rajatisega, neist 9 on seotud ajalooliste isikutega (A. H. Tammsaare, J. Jung, A. Laikmaa, vennad Liivid, C. R. Jakobson, U. Masing, A. Reinvald, J. Köler, J. Tõnisson). Maakonniti paiknevad kaitsealused taluehitised järgmiselt:

- Harjumaa – 15
- Hiiumaa – 18
- Ida-Virumaa – 2
- Jõgevamaa – 0
- Järvamaa – 2
- Läänemaa – 13
- Lääne-Virumaa – 31
- Põlvamaa – 14
- Pärnumaa – 5
- Raplamaa – 1
- Saaremaa – 137
- Tartumaa – 5
- Valgamaa – 2
- Viljandimaa – 11
- Võrumaa – 0

Kaitsealustest hoonetest asub 89 ehk ligemale 1/3 Koguva külas Muhus. Mujal Eestis on kaitse all ainult 167 ehk kaduvväike osa taluehitistest, sealjuures Jõgeva- ja Võrumaal mitte ühtegi.

Kaitse all on 22 rehemaja, 26 elamut, 64 aita, 21 sauna, 21 lauta, 3 talli, 4 paargut, 1 suveköök, 1 suvemaja, 2 kuivatit, 14 kuuri, 10 küüni, 7 kaevu, 25 keldrit + 4 ühe talu kartulikoobast, 1 Ruhnu pikkmaja, 7 pukktuulikut.

Lisaks taluehitistele võib traditsioonilise maa-arhitektuuri hulka liigitada ka osa 212 kaitsealusest veskist (neist 61 on vesiveskid, 62 hollandi tüüpi tuulikud, 38 pukktuulikut, 6 saeveskit, 2 villaveskit), ent suur osa veskitest on kuulunud mõi-

3 <http://register.muinas.ee/> Kultuurimälestiste riiklik register

satele. Saaremaal ja Muhumaal on Muinsuskaitseameti 2004.–2005. a loenduse järgi 161 veskit või nende jäänust. Neist umbes 60 on rahuldavas seisus ja võimalik säilitada veskitena. Võrdluseks – 1930. aastail oli Saaremaal üle 350 tuuliku.

Kokkuvõttes näitab maaehituspärandit käsitleva teabe sporaadilisuus kujukalt selle uurimise ja kaardistamise hädavajalikkust.

1.5.4. Rehemaja – meie arhitektuuripärandi algupäraseim osa

Euroopa suurimate maaelamute hulka kuuluva polüfunktsionaalse rehemaja kujunemine on teadlasi huvitanud juba üle saja aasta. Rehielamu kui ühise elu- ja majandushoone kujunemisajaks peetakse II aastatuhande algust pKr, talirukki muutumise tõttu meie põhiliseks viljakultuuriks I aastatuhande lõpul pKr. Siinses sademeterohkes ja jahedas kliimas vastas rehemaja väga hästi omaaegse talumajanduse vajadustele, ent elamuna oli tal mitmeid puudusi.

Rehemaja muutmise katseid tehti juba 19. sajandi alguses. Tegelikult hakkas talurahva elulaad ja koos sellega ka elamukultuur muutuma alles 19. sajandi keskpaiku pärast mõisa sõltuvusest vabanemist. Eesti taluarhitektuuris oli selle aja suurim uuendus rehest eraldi lahkelaamute ehitamine.

Samal ajal hakati oluliselt täiendama ja parandama ka sajandeid muutumata püsinud rehielamut. Olemuslikuks uuenduseks oli küttesüsteemi ja sellega kaasnenud ruumikasutuse – korstnaga varustatud pliitide ehitamine, eraldi köögiruumi tekkimine ning soemuüri ja lõõridega ahju ehitamine kambrite soojendamiseks, mis võimaldas neis elada aastaringelt.

Välistest muudatustest olid tähtsamad: õlgkatused asendati laast- ja sindelkatusega, kambriteosa palkseinad vooderdati laudadega, lisati tuulekojad (verandad), kasvas kambrite arv, mis sisemiselt heakorrasitati. Traditsiooniline rehemaja, mõistagi pidevalt uueneva välisilme ja sisemusega, kuid säilitades oma proportsioonid ja arhitektuurse ilme, on lahkelaamu kõrval elujõulisena püsinud läbi 20. sajandi kuni tänapäevani.

Paikkonniti on rehemajade hulk erinev, rohkem leidub neid saartel ning Eesti põhja- ja lääneosas. Näiteks Muhu saarel oli 1970. aastail 80 % hoonetest rehielamud või uuemad koosehitised.

Kultuurimälestiste riiklikus registris on arhitektuurimälestisena kaitse all 22 rehielamut, neist 10 Koguva külas Muhu saarel. Eesti Vabaõhumuuseumisse on üle toodud meie maa eri kultuuripiirkondadele kõige iseloomulikumat rehemajad, neid leidub ka väiksemates muuseumides (Mihkli Hiiumaal, Mõniste Võrumaal, Paduvere Jõgevamaal, Koela ja Põlluotsa Läänemaal, J. Liivi Tartumaal, J. Köleri Viljandimaal).

Rehemaja säilimist on toetanud väga tugev etniline traditsioon, mis kandub põlvest põlve seni, kuni ühiskondlik-majanduslikud muutused ei sunni sellest loobuma. Traditsioon on näidanud oma erakordset tugevust, sest viimase kahe sajandi muutused on olnud väga suured.

Eesti algupärase rehielamu uurimisega on tegelenud etnoloogid, ajaloolased, arhitektid ning viimasel ajal ka arheoloogid. Klassikalise taluelamu kohta on ilmunud hulk pikemaid ja lühemaid uurimusi ja ülevaateid (I. Manninen, G. Ränk, A. Viires, K. Tihase, T. Habicht, A. Peterson, E. Ederberg jt). Need tööd käsitlevad rehemaja arengut 20. sajandi keskpaigani, hilisemaid muutusi on puudutatud hoopis vähem (J. Saron). Praegu on traditsioonilise rahvakultuuri ja maa-arhitektuuri uurimine jäänud üpris soiku. Eriti vähe teame sellest, mis on taluelamuga juhtunud seoses omandireformiga 1990. aastatel. Hoolimata lühikesest perioodist on muutused juba praegu märgatavad ning vajavad fikseerimist ja mõtestamist.

1.5.5. Mõisad ja kirikud

Teist tähtsat osa maaehituspärandist – mõisakomplekse ja kirikuid on arhitektuuriloolased põhjalikult inventeerinud ja uurinud juba pikka aega ning erinevalt taluarhitektuurist on suur osa sellest võetud ka riikliku kaitse alla. Kultuurimälestiste riiklikus registris on praegu umbes 2000 erinevat mõisaehitist ja 264 kirikuhoonet. Edukalt toimivad mõisakoolide ja pühakodade riiklik programm⁴.

Mõisaansamblite uuringutest on viimastel aastatel (2003–2005) suurema tööna valminud Tartumaa mõisaansamblite kui terviku inventeerimise projekt (maastikuarhitekt Nele Nutti juhtimisel), mille raames inventeeriti kõik 54 Tartumaal paiknevat kunagist rüütlimõisa. Osa kogutud materjali on ilmunud trükisena

4 <http://www.kul.ee/Valdkonnad> > Kultuuriväärtused > Kultuuripärandi programmid

“Tartumaa mõisad”, suur osa ootab oma avaldamisjärge. Plaanis on 2007. aastal inventeerimist jätkata.

1.5.6. Uuem maa-arhitektuur

Uuem maa-arhitektuur, kui tegemist pole just tuntud arhitektide loominguga, on senimaani pälvinud väga vähe avalikku tähelepanu. Taoline “igameheehitus” ehk ehitusmeistriarhitektuur on jäänud erinevate institutsioonide ja teadusalade huvifääride vahelisse “halli” tsooni, kus keegi ei ole pidanud seda õieti omaks. Sellepärast on ülevaade viimase 150 aasta vältel välja kujunenud “moodsa” rahvaliku maaehituspärandi kohta kõige lünklikum ning olukord kõige segasem. Kõigist “muudest” maaehitistest (st need, mis ei kuulu talude, veskite, mõisate või kirikute hulka) on riikliku kaitse all kokku ainult 551.

Muinsuskaitseameti eestvõtmisel on viimastel aastatel tehtud siiski suurt tööd ka sedalaadi ehituspärandi inventeerimisel ja jäädvustamisel. 2004. aastal inventeeriti Muinsuskaitseameti tellimusel Eesti raudteejaamade hoonekompleksid⁵, mille tulemusena tehti ettepanek 151 ehitise kaitse alla võtmiseks. Valdav enamus raudtee-ehitisi asub maal ning moodustab kohati kõige huvitavama ja värvikama osa kohalikest arhitektuuripärandist.

2005. aastal alustas Muinsuskaitseamet maa-arhitektuuri seisukohalt tähelepanuväärse hooneliigi – meiereide inventeerimist. Järvemaal inventeeritud 44 meiereist on riikliku kaitse all 4, ettepanek kaitse alla võtmiseks tehti 19 meierei kohta.

1.5.7. 1990. aastail alanud muutused

1990. aastate alguses toimusid Eesti maaelus kardinaalsed muutused. Selle tulemusena on meie umbes 100 000 säilinud talukoha seos traditsioonilise põllumajandusliku elulaadiga tunduvalt vähenenud. See tähendab muutusi majandamises ja mõttemaailmas ning puudutab ka ehituspilti. Ehkki turismitalusid, mille majandus põhineb külaliste majutamisel, toitlustamisel ja puhkevõimaluste (pro tegevuste) loomisel, s.o teenindamisel, on praegu ainult mõnisada, pakuvad nad

⁵ <http://www.muinas.ee/Maestised> > Eesti raudteearhitektuur

nakatavat eeskujudele. Sellise majandusvormi puhul muudetakse traditsioonilise taluelamu sise- ja välisilmest sageli üpris põhjalikult, tihtipeale ka oskamatult. Põlistalusid suvekodudena kasutavad inimesed muudavad reeglina vana maja struktuuri vähem kui turismitaludes, ent siingi kohtab küllalt erinevat suhtumist ajaloolistesse hoonetesse.

Jätkub hoonete moderniseerimine kaasaegsete, vanadele ehitistele sobimatute materjalidega ning tarbetute kõrvalhoonete lammutamine. Uue tendentsina lammutatakse ajaloolisi hooneid ka ehitusmaterjali saamiseks. Selline tegevus on ühelt poolt keskkonnasõbralik, kuid teisalt laastab see meie maamaastikku. Hoogustunud on palkehitud vedamine ühest asukohast teise. See vana tava ei ole tänapäevaste muinsuskaitsepõhimõtete seisukohalt ehk parim, ent võib päästa mõnegi hoone hävingust. Lisaks on sagenenud ajalooliste hoonete väljavedu Eestist.

Ühiskonna stabiliseerumisega on hakatud taas väärtustama ajaloopärandit, sealhulgas ka maa- ja eriti taluarhitektuuri. Kui seni tegeldi taluarhitektuuripärandi hoidmise ja väärtustamisega ennekõike museaalses keskkonnas, siis nüüd on talusid kui kultuurmaastiku olulist osa hakatud väärtustama ka looduskaitsealadel/rahvusparkides (Karula, Matsalu jne). Rahvusparkide initsiatiiv on seda olulisem, et seal väärtustatakse taluarhitektuuri mitte kui museaali, vaid kui toimivat elukeskkonda.

Eriti kiire ja jõuline muutumisprotsess toimub meie maamaastikul praegu ning lähemas tulevikus võib ette näha nii mõnegi olulise ehitise liigi ja -tüübi kadumist. See puudutab kõigepealt traditsioonilisi taluehitisi, millest paljudel ei ole uues olukorras enam funktsiooni, aga veelgi enam suurmajandite ning muude ettevõtete ja organisatsioonide hooneid ja rajatisi.

Kurva näitena mainigem siin ajalooliselt väärtuslikku ja põnevat raudteearhitektuuri, mis ümberkorralduste ja reformide käigus on saanud tugevasti kannatada. Muutunud olukorra tõttu seisab suur osa jaamahooned tühjalt või on kasutusel üksnes osaliselt. Sellest johtuvalt varieerub enamiku vaksalite seisund rahuldavast väga halvani. Väheste erandite hulgas on põhjust mainida Türi jaama, mis põhjalikult rekonstrueerituna toimib raudtee- ja bussiliikluse sõlmpunktina. Veidi

paremas seisus on jaamaelamud, millest suur osa täidab tänini esialgset otstarvet. Nõuetekohaseks hoolduseks ja originaalilimest lugupidavaks remondiks napib asukatel pahatihti raha ja/või muinsusteadlikkust.

Arvestatav hulk endisi jaamahooneid on leidnud alternatiivse rakenduse elamu, kultuuriasutuse vm. näol – eriti ülesvõetud raudteeliinidel. Samas on viimastel aastatel lammutatud tühjalt seisnud muinsusväärtusega jaamahooneid (Lagedi, Palupera, Pedja, Vaeküla), sama saatus ähvardab ka mitmeid teisi vaksaleid ja jaamaelamuid.

1.6. Hetkeolukorra analüüs

1.6.1. Vajadus kaitsta maamaastikke ja traditsioonilist asustuspilti

Ajalooline asustuspilt, eelkõige külad kui tervikud, on täiesti kaitseta. Praegu leidub veel külasid, mis on säilitanud oma sajandivanuse, mingile ajastule tüüpilise struktuuri ja ilme. Samas on viimase 10–15 aasta jooksul maale tekkinud arvukalt põllumajandusega mitteseotud, linlaste suvetalusid ning üha kasvab ka meie maarahva jaoks uudsete, teenindava iseloomuga turismitalude arv.

Suurlinnade ümber tekivad uued maa-asumid, mis pole maa otsese kasutamise seotud, vaid on linna teenindava iseloomuga. Neis piirkondades hoogsalt pealetungivad kinnisvaraarendajad soovivad põhjalikult muuta nii ajalooliste külade struktuuri, hoonestuse ilmet kui ka tervete piirkondade maastike ilmet. Kuigi maapiirkondade arendamine on igati hea suundumus, vajab vastav tegevus siiski teatud põhimõtete väljatöötamist, mis arvestaks ka piirkonnale iseloomulikke ehitustraditsioone ja olemasolevat sotsiaalset infrastruktuuri (tavad, huvid, kohumispaiigid jms).

Meie suuremate linnade naabervallad täituvad järjest laieneva uusasumite võrguga, kuid kaugemad alad jäävad mahajäänud infrastruktuuri tõttu vaesemaks ning tühjenevad rahvast. Selle tagajärjel jäävad hooned mahajäetult lagunema. Et löögi alla ei satuks vanad kultuuriloolises ja teaduslikus mõttes väärtuslikud ehitised, tuleb omavalitsustel aidata otsida ja välja töötada konkreetseid meetmeid hoonete taaskasutusse võtmiseks.

Maa-arhitektuuri uurijatel on oluline kõiki ülalnimetatud protsesse tulevaste põlvete jaoks jäädvustada, mõtestada ning teha ettepanekuid väärtuslikumate näidiste säilitamiseks ja miljööväärtusega maamaastike elushoidmiseks.

1.6.2. Eeltööd arengukava koostamiseks

20. sajandi teisel poolel, nõukogude võimu ajal Eestis aset leidnud dramaatiliste muutuste, aga samavõrd ka praeguse kiire arengu tõttu on meie maa-arhitektuuri ja -maastike omapära säilimine hädaohus. Mitmed institutsioonid – Eesti Arhitektide Liit, Kultuuriministeerium, Eesti Vabaõhumuuseum, Eesti Rahva Muuseum, Muinsuskaitseamet, rahvuspargid, kaitsealad, kõrgkoolid, Riigimetsa Majandamise Keskus, mittetulundusühingud (Ambla Metsaühistu jt) ja paljud üksikisikud on jõudnud järeldusele, et kogu maakultuuri, sealhulgas arhitektuuripärandi ja maastike säilitamise nimel tuleb hakata tõsiselt tegutsema. Ambla Metsaühistu eestvedamisel on toimunud Eesti maakultuuripärandi kaitsmiseks mitmeid üritusi, avaldatud trükiseid ja koostatud vastavaid meetodikaid. Muinsuskaitseamet on koostanud külade ja alevite arvelevõtmise programmi töövariandi. Eesti Vabaõhumuuseumil on sõlmitud koostööleping Tallinna Tehnikakõrgkooliga, mille järgi muuseum on õppebaasiks tulevastele arhitektuuriala spetsialistidele. Viljandi Kultuuriakadeemiaga on koostööleping rahvusliku ehituse eriala väljaõppe ühiseks organiseerimiseks ja läbiviimiseks. Eesti Rahva Muuseumis toimuvad mitmete kõrgkoolidega sõlmitud koostöölepingute alusel loengutsükliid, kus käsitletakse päris suures mahus ka taluarhitektuuri: Tartu Kõrgemas Kunstikoolis rahvakunsti aluste tsükkel erinevatele kursustele, Tartu Teoloogia Akadeemias eesti etnoloogia kursus, Viljandi Kultuuriakadeemia rahvusliku käsitöö osakonnas rahvakunsti ülevaatekursus (puu- ja muud materjalid).

Siseministeeriumi (varem Keskkonnaministeeriumi haldusalas olnud) planeeringute osakonna eestvõttel algatati 1999. aastal maakondlikud teemaplaneeringud "Äsustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused", mille üks alateema on "Väärtuslikud maastikud"⁶.

6 <http://www.sisemin.gov.ee/Põhivaldkonnad> > *Rahvastik, kohalik omavalitsus ja regionaalareng* > *Planeeringute osakond* > *Maakonnaplaneeringud*

Aprillis 2005 korraldas Eesti Vabaõhumuuseum Kultuuriministeeriumi algatusel nõupidamise, kuhu olid kutsutud asjaomaste asutuste esindajaid ning asjatundjaid, et arutada maa-arhitektuuri ja -maastike arengukava koostamise põhimõtteid. Arengukava koostamise käigus on toimunud mitmeid väiksema ulatusega teemakoosolekuid, kus on osalenud Muinsuskaitseameti töötajaid, kultuurigeograafe, etnolooge, ajaloolasi ja muuseumitöötajaid.

1.6.3. Senised pilootprojektid

2005. aastal tehti teoks kaks olulist maa-arhitektuurialast projekti: Muinsuskaitseameti tellimusel ning Põllumajandusministeeriumi rahastamisel toimunud väliuuringute põhjal koostati Eesti Vabaõhumuuseumis ajaloolis-etnograafiline ülevaade Eesti traditsioonilistest kiviaedadest. Selle alusel koostati praktiline juhend inimestele, kes soovivad kiviaedu rajada, taastada või hooldada. Suur asjahuviliste hulk (335 inimest), kes PRIA kaudu kiviaedade rajamiseks või taastamiseks toetust taotlesid, näitas kujukalt, et meie ühiskonnas kinnistub üha rohkem arusaam pärandkultuuri väärtusest moodsas maailmas.

Teise projekti viis ellu Muinsuskaitseameti ülesandel ja rahastamisel (koos Harju Maavalitsusega) Tallinna Ülikooli Ökoloogia Instituut koostöös Eesti Vabaõhumuuseumiga. 2005. aasta suvel teostati Jõelähtme vallas asuval Rebala Muinsuskaitsealal uuring piirkonna teemaplaneeringu eritingimuste koostamiseks. Tallinna läheduse tõttu on selles paikkonnas tunda väga tugevat kinnisvaraarendajate huvi ning sealsed ainulaadsed maastikud ja arhitektuur vajavad senisest palju selgemat tsoneerimist. Valminud dokument⁷ on aluseks Rebala Muinsuskaitseala tulevasele üldplaneeringule, mis peab tagama kaitseala jätkusuutliku arengu.

Maastikuarhitektid on intensiivselt tegelenud traditsiooniliste maastike hoolduskavade ja -plaanide koostamisega, mis käsitlevad ajaloolist asustuspilti. Eriti suurt huvi hooldusplaanide vastu on tundnud Põlvamaa, kellega on maastikuarhitektidel olnud juba pikaajaline koostöö. Tartumaa kohta on valminud väärtuslike maastike teemaplaneeringu raames esteetiline hindamine, kus on kaardistatud kogu maakonna vaated. Tartu valla kohta on koostatud töö "Tartu valla maastiku-

7 <http://www.rebala.ee/Seadusandlus> > Muinsuskaitsealised eritingimused

arhitektuurne ülevaade ja analüüs”, mis käsitleb muuhulgas ka kinnisvaraarendusega seotud probleeme.

Eesti Maaülikooli maastikuspetsialistid on aastaid tegelenud kultuuripärandi uurimise ja väärtustamisega rahvusparkides, metsas ja miljööd väärtustavate pilootplaneeringute koostamisel. Samuti on koostatud üle kümne maastiku hoolduskava.

Riik on alates 2001. aastast Keskkonnaministeeriumi vahendusel maksnud loodushoiutoetusi poollooduslike rohumaade hooldamiseks ja taastamiseks (puisniidud, loopealsed, niidud), 20 miljonit krooni aastas, millega on hooldatud või taastatud vastavalt ca 18 000 ha aastas. Seda võib pidada samuti üheks olulisemaks reaalselt elluviidud tegevuseks maastike, sh pärandmaastike säilimiseks ning see tegevus jätkub.

Muudest analoogseist ettevõtmistest mainigem näiteks 2004. aastal Jõgeva Maavalitsuse tellimisel tehtud tööd “Peipsi looderanniku miljööväärtuslikud alad”⁸ ning Vihula valla üldplaneeringut aastast 2002⁹.

Arhitektuurialane populariseerimistöö on Eestis põhiliselt kolme keskmuseumi – Eesti Rahva Muuseumi¹⁰, Eesti Vabaõhumuuseumi¹¹ ja Eesti Arhitektuurimuseumi¹² pädevuses. Ühel või teisel määral tegelevad sellega ka maakonna- ja kohamuuseumid.

Suuremas mahus tegeleb teemaga Eesti Vabaõhumuuseum, mille ekspositsiooni “Eesti maa-arhitektuur mälus ja maastikul” külastas 2005. a üle 130 000 inimese (peaaegu pooled olid välis turistid). Eesti neljast peamisest ajaloolis-kultuurilisest piirkonnast siia toodud 72 hoonet tutvustavad meie traditsioonilist maa-arhitektuuri 18. sajandist kuni 20. sajandi I kolmandikuni. Aktiivselt tegutsetakse eri vanuses laste ja täiskasvanute koolitamisega muuseumi hariduskeskuses, kus on eriprogrammid ka maa-arhitektuuri tundmaõppimiseks.

Arhitektuuri kajastab ka Eesti Rahva Muuseumi püsiekspositsioon “Eesti. Maa, rahvas, kultuur”. Siin on tervikmaketina esitatud 19. sajandi lõpu Torma kihelkonna

8 <http://www.jogevamv.ee/> Jõgeva maakond > Maakonnaplaneering > Peipsi looderanniku miljööväärtuslikud alad

9 <http://www.vihula.ee/> Üldplaneering > Vihula valla üldplaneeringu 2002 seletuskiri > ajalooline külamiljöö ja sellega arvestamine Vihula valla rannakülades

10 <http://www.erm.ee>

11 <http://www.evm.ee>

12 <http://www.arhitektuurimuseum.ee>

Kiltre talu, interjööridena on kujutatud rehemaja üksikruume, Raadi mõisa saali, 1920. 1939. ja 1978. aasta elutubasid ning 1951. aasta punanurka.

Eesti professionaalse arhitektuuriloomingu kogumiseks, säilitamiseks ja tutvustamiseks loodud Eesti Arhitektuurimuuseumi kogus leidub maaehituspärandi kohta materjali (peamiselt projekte) alates 1920. aastaist kuni 1980. aastateni. Muuseum on professionaalide loodud maa-arhitektuuri tutvustanud ka paljudel oma näitustel ja väljaannetes.

Kõik teostatud projektid on andnud häid kogemusi ja ideid käesoleva arengukava väljatöötamiseks. Ettevalmistustöö käigus jõuti veendumusele, et Eesti maa-arhitektuuri ja -maastike omapära säilitamiseks ja jätkusuutliku arengu tagamiseks on tarvis pikaajalist arengukava, mis konkreetsetest sise- ja väliskeskkonna tingimustest lähtuvalt võimaldaks kavandada ja teoks teha ulatuslikumaid projekte.

2. Arengukava strateegilised eesmärgid, meetmed ja tegevussuunad

Arengukava üldeesmärk on säilitada Eesti maa-arhitektuuri ja -maastike omapära selle uurimise, väärtustamise ja hoiu (sh korrastamise) kaudu.

Üldeesmärgi saavutamise mõjunäitaja aastaks 2010: Vähemalt 50% maaehituspärandi (loodavasse) andmebaasi kantud objektidest on heas või rahuldavas olukorras.

Lähtudes arengustrateegia *Säästev Eesti 21* aluspõhimõttest – ühendada üleilmsest konkurentsist tulenev edukusenõue säästva arengu põhimõtete ning Eesti traditsiooniliste väärtuste ja omanäolise kultuuriruumi säilitamisega – seab arengukava oma üldeesmärgiks meie traditsioonilise maa-arhitektuuri ja -maastike väärtustamise ja püsijäämise. Vastukaaluks üleilmastumisele hindavad inimesed üha rohkem kohalikku pärandit ning kõike, mis kannab nende identiteeti, sealhulgas traditsioonilisi maastikke ja arhitektuuripärandit. Korrastatud asumid ja maastikud on eelduseks turismi, tööhõive ja seeläbi maapiirkondade tasakaalustatud arengule, noorte sidumisele esivanemate kodukohtadega, samuti säästvale ja loodushoidlikule eluviisile.

Tulenevalt praegusest olukorrast on arengukava põhitähelepanu suunatud ühelt poolt Eesti maa-arhitektuurile ja -maastikele tervikuna (nii üksikobjektide kui selle ajalis-ruumilise konteksti mõttes) ning teisalt meie kõige algupärasemale ja ainulaadsemale ehitisetüübile – rehemajale.

Eesmärgi saavutamiseks on vajalik toetada uurimisstrateegia ja -metoodika väljatöötamist, maa-arhitektuuri ja -maastike kui terviku uurimist ja pikaajalist jälgimist, et fikseerida toimuvaid muutusi, maaehituspärandi andmebaasi loomist (esimesel neljal aastal keskendutakse rehemajade registri koostamisele), valdkonda populariseerivaid tegevusi, maaehituspärandi omanike nõustamissüsteemi loomist, maaehituspärandi säilitamiseks vajalike toetusmeetmete väljatöötamist ja rakendamist ning traditsiooniliste ehitusoskuste edasiandmist.

Arengukava peamiseks sihtgruppideks (kasusaajateks) on maaehituspärandi omanikud, kohalikud omavalitsused ning ühiskond tervikuna. Arengukava elluviimise tulemusena peaks tõusma nende teadlikkus maa-arhitektuuri ja mitmekesise maastikupildi väärtuslikkusest. Maa-arhitektuuri ja -maastike väärtustamine on eelduseks sellele, et võetakse ette konkreetseid samme nende säilimise tagamiseks.

Eesmärgid aastaks 2010:

1. välja on töötatud maa-arhitektuuri ja -maastike uurimisstrateegia ja -metoodika, toimuvad järjepidevad uuringud;
2. loodud on maaehituspärandi andmebaas;
3. toimuvad maa-arhitektuuri ja -maastikke tutvustavad ja väärtustavad tegevused;
4. toimib maaehituspärandi omanike nõustamissüsteem ning välja on töötatud maaehituspärandi säilitamiseks vajalikud toetusmeetmed;
5. toimub traditsiooniliste ehitusoskuste ja maa-arhitektuurialaste teadmiste järjepidev edasiandmine.

Mõjunäitajad:

1. süstematiseeritud teabe kättesaadavuse tõus, mida näitab:
 - a. uuringutulemuste kasutamine teemaplaneeringute, üldplaneeringute ja mitmesuguste arengukavade koostamisel (meede 1.1, 3.1, 3.2);
 - b. maaehituspärandi loodavas andmebaasis sooritatud päringute arv (meede 2.1).
2. ühiskonna teadlikkuse kasv, mida näitab:
 - a. nõustamisteenuste kasutajate arvu kasv (positiivne trend) (meede 4.1);
 - b. läbiviidud koolituste ja neil osalenute arv (meede 4.1);
 - c. tellitud ekspertiiside arv (meede 4.2);
3. maa-arhitektuuri ja -maastike uurimise populaarsuse kasv, mida näitab
 - a. teemaga tegelevate uurijate (s.h üliõpilaste) arvu kasv (positiivne trend) (meede 5.1).

Väljundnäitajad:

1. uurimisstrateegia ja -metoodika on välja töötatud tähtajaks 12.2007;
2. seisuga 12.2010 sisaldab maaehituspärandi andmebaas 100% teadaolevatest rehemajadest;
3. igal aastal toimub vähemalt 3 arengukava raames toimunud uuringuid tutvustavat tegevust;
4. igal aastal toimub vähemalt 5 erinevat maa-arhitektuuri ja -maastikke tutvustavat ja väärtustavat tegevust;
5. igal aastal toimub vähemalt 2 koolitust tulevastele nõustajatele;
6. igal aastal toimub vähemalt 10 koolitust väärtuslike hoonete omanikele;
7. igas maakonnas on 2010. aastaks vähemalt 2 nõustajat.

EESMÄRK 1:

Välja on töötatud uurimisstrateegia ja -metoodika, toimuvad järjepidevad uuringud

Põhiliselt etnoloogide aastatepikkuse tegevuse tulemusena on vanemate talu-ehitiste kohta kogutud muuseumidesse (eelkõige Eesti Rahva Muuseumi ja Eesti Vabaõhumuuseumi) suur hulk väga väärtuslikku materjali. Sellel materjalil põhineva uurimistöo tulemusi on avaldatud kõige rohkem Eesti Rahva Muuseumi aastaraamatuis ja Eesti Vabaõhumuuseumi artiklikogumikes. Traditsioonilise talu-arkitektuuri kohta on ilmunud ka pikemaid uurimusi ja ülevaateteoseid.

Uuemat (20. sajandi) maa-arhitektuuri nagu ka maamaastike muutumist on meil senini jäädvustatud ja uuritud vähe. Seetõttu on käesoleva arengukava üks tähtsamaid eesmärke meie maamaastiku ja maa-arhitektuuri kui terviku uurimine ning pikaajaline jälgimine – seire, et fikseerida toimuvaid muutusi.

MEEDE 1.1: Maa-arhitektuuri ja -maastike järjepideva uurimise tagamine

Tegevused:

- uurimisstrateegia väljatöötamine;
- metoodika väljatöötamine;
- uurimisrühma loomine;
- koostöövõrgustiku loomine;
- uuringute teostamine;
- andmebaaside loomine;
- seirealade väljavalimine;
- seire teostamine;
- üle-eestiliste ja rahvusvaheliste koostööprojektide algatamine.

Esimesel etapil tuleb luua ühtne uurimismetoodika ning selle alusel toimuvate välisuuringute põhjal kujundada üldine pilt meie maaehituspärandi ja maamaastike praegusest seisust. Siinjuures saab toetuda maakondlikele teemaplaneeringutele "Äsustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused", mille üks alateema on

“Väärtuslikud maastikud”¹³.

Arvestades töö mahukust, valitakse maaehituspärandi ja maamaastike seisundi ning arengu jälgimiseks välja teatud hulk seirealasid. Nendeks on eri tüüpi asulad koos ümbritseva maastikuga (nt vanaküla, asundusküla, alevik, tööstusasula, end. kolhoosikeskus), sealhulgas külasid setu ja peipsivene alalt. Uuringute väärtust suurendavad kindla ajavahemiku (5–10 aasta) järel tehtavad kordusvaatlused, et selgitada välja toimunud muutused.

Eesti Vabaõhumuuseumi juurde luuakse keskne maa-arhitektuuri ja -maastike uurimiserühm, kus töötavad spetsialistid keskenduvad üksnes maa-arhitektuuri ja -maastike arengukava projektipõhistele ülesannetele. Interdistsiplinaarsete uurimisküsimuste lahendamiseks ja koordineeritud tööjaotuse väljaarendamiseks sõlmitakse koostööleppeid kaasatud asutuste, kõrgkoolide ja isikutega. Uurimiserühma juhi ülesandeks on leida riiklikule rahastamisele lisaks nii sise- kui välismaist kaasrahastamist. Projektipõhise uurimistöö üks eesmärgid on anda ühiskonnale asjatundlikku abi eri paikade teemaplaneeringute ja arengukavade koostamisel.

EESMÄRK 2:

Loodud on maaehituspärandi andmebaas

Maa-arhitektuuri käsitlev andmestik on kuni käesoleva ajani hajutatud ning seetõttu puudub ülevaade maaehituspärandi hulgast, paiknemisest, tänapäevasest kasutamisest, seisundist ja otstarbest. Ülioluline on olemasolev info koondada, süstematiseerida ning luua maaehituspärandi andmebaas, kuhu esimesel neljal aastal kantakse kõik teadaolevad rehemajad.

Vaatamata muuseumide ja etnoloogide aastakümnete pikkusele kogumistöele, on valdav enamus Eesti rehemaju inventeerimata ja uurimata. See võib nende ajaloolise ilme säilitamise muuta edaspidi küsitavaks. On võimalik, et teadmatusest ja oskamatuses võidakse praegusaja mahukate kinnisvaraarenduste käigus

¹³ <http://www.sisemin.gov.ee/Põhivaldkonnad> > *Rahvastik, kohalik omavalitsus ja regionaalareng* > *Planeeringute osakond* > *Maakonnaplaneeringud*

lootusetult ära rikkuda suur hulk ajaloo ja arhitektuuriloo seisukohalt väärtuslikku, unikaalset arhitektuuripärandit. Praeguse ehitusintensiivsuse juures tuleb arvestada ühe olulise arengusuunana ehitustegevuse keskendumist vanade hoonete ümberehitusele.

Andmebaasi loomisel arvestatakse sellega, et edaspidi kaasatakse sinna kõik teised maaehituspärandi objektid. Võimaldamaks tulevikus paremini ühitada maa-arhitektuuri, miljööväärtuslike maastike, looduskaitsealade jms andmete kaardipõhist töötlemist, jälgitakse arengukava raames kogutud andmestike loomimise vajadust vastavalt Eesti Vabariigi ruumiandmete strateegiale (eelnõu). Loodav andmebaas arvestab sidumist vastava valdkonna juba olemasolevate andmebaaside ja registritega (nt kultuurimälestiste riiklik register).

MEEDE 2.1: Maaehituspärandi andmebaasi arendamine

Tegevused:

- inventeerimismetoodika väljatöötamine;
- rehemajade inventeerimine välitööde käigus;
- veebipõhise maaehituspärandi andmebaasi loomine ja haldamine.

Tööde suure mahu ning uurijate vähesuse tõttu keskendutakse esimesel neljal aastal rehemajade inventeerimisele. Arengukava üks eesmärke on tagada kultuuri- ja arhitektuurilooliselt väärtuslike rehemajade säilimine ja kasutamine ka tulevikus. Praegu puudub adekvaatne pilt rehemajade olukorrast. Seetõttu on vaja hooned inventeerida ning kanda andmebaasi. Inventuuri tulemusena peab selguma, kui palju on Eestis praegu rehemaju, kus need asuvad ning millises seisundis need on. Samuti tuleb selle käigus välja selgitada hoonete juriidiline staatus (kellele kuuluvad).

EESMÄRK 3:

Toimuvad maa-arhitektuuri ja -maastikke tutvustavad ja väärtustavad tegevused

Maa-arhitektuuri ja -maastike arengukava lähtub sellest, et valdkonna populariseerimisel on meie muuseumidel selleks väga suured võimalused. Muuseum hoolitseb n-ö ajaloo haldaja ja tutvustajana kultuurile tähtsate väärtuste ja hoiakute selgitamise ning säilitamise eest.

Igasugune uurimistöö muutub sotsiaalses mõttes tõhusaks siis, kui selle tulemused ületavad kitsa teadlaste ringkonna piiri ning muutuvad kättesaadavaks ühiskonnale laiemas mõttes. Sellise avalikustava tegevusega ei väärtustata mitte ainult uurijate tööd, vaid tõstetakse esile ka uuritavaid piirkondi ja sealseid inimesi. Kõik see suurendab arengukava olulisust Eesti regionaalarengu seisukohast.

MEEDE 3.1: Arengukava raames toimunud uuringute tulemuste tutvustamine

Tegevused:

- näituste koostamine (s.h veebinäituste);
- publikatsioonide ja artiklite avaldamine;
- seminaride, ümarlaudade ja õppepäevade jmt korraldamine.

Näitused nii väikestes kohamuuseumides kui ka suurtes keskmuseumides, trükitud reisi- ja matkajuhid, samuti virtuaalsed esitlused ja infomaterjalid internetis aitavad tutvustada pärandväärtuslikke piirkondi ning tõsta sealsete inimeste eneseteadvust. Uurimistulemuste alusel väljatöötatud arengu- ja/või säilitamissoovitused aitavad tõsta konkreetse paikkonna inimeste teadlikkust ja väärtushoidlikkust, tutvustada abiprogramme, mille vahendusel oleks võimalik leida toetust piirkonna arendamiseks ja kultuuriruumi omapära säilitamiseks.

MEEDE 3.2: Avalikkuse teadlikkuse tõstmine ja väärtushinnangute kujundamine

Tegevused:

- maa-arhitektuuri ja -maastike alaste konkursside korraldamine;
- muuseumide püsiekspositsioonide kontseptsioonide koostamine;
- muuseumide haridusprogrammide koostamine ja läbiviimine;
- avalike ürituste ja teavituskampaaniate korraldamine;
- meediaprojektide käivitamine;
- korrastustalgute korraldamine miljööväärtusega piirkondades ja väärtuslikel üksikobjektidel;
- üldhariduskoolide õppeprogrammide täiendamine;
- omavalitsuste nõustamine üldplaneeringutesse väärtuslike maastike ilmet ja piirkondlikke eripärasid hoidvate ja arendavate sätete sisseviimisel.

Maa-arhitektuuri ja -maastike arengukava rakendamise tulemusena saaks korvata senised lüngad muuseumide kogudes ning anda uut ja värsket materjali nende kaasaegsemaks, informatiivsemaks ja külastajale huvitavamaks muutmisel. Tänapäeval peetakse muuseumi püsiekspositsiooni kestvuseks kõige rohkem 5–7 aastat, mis tähendab nende senisest palju sagedamat uuendamist.

Igapäevane muuseumitöökogemus näitab, et inimesed vajavad üha enam praktilisi nõuandeid ja eeskujusid oma elupaikade kujundamisel, aga ka vanade töövõtete omandamisel ning retrospektiivse või loodus- ja ajaloosõbraliku eluviisi harrastamiseks. Et õpihuviliste ring on lai, tuleb koolitada välja vabatahtlike võrgustik, kes aitaks korraldada erinevaid Eesti maa-arhitektuuri ja -maastikke tutvustavaid ja nende säilitamist populariseerivaid üritusi. Muuseumide haridusprogrammid keskenduvad erinevatele loenguprogrammidele, mis õpetavad vajalikke töövõtteid, annavad taustinformatsiooni Eesti kultuuriruumist laiemalt jne. Haridusprogrammid toimivad mitteformaalse õppena nii kooliõpilastele kui ka elukestva õppe võimalusena täiskasvanutele.

Kuna üldplaneeringud on kõige olulisemad instrumendid maastikupildi edasisel kujunemisel (on aluseks detailplaneeringute koostamisel), siis on vajalik

nõustada kohalikke omavalitsusi, et üldplaneeringutesse viidaks sisse väärtuslike maastike ilmet ja piirkondlikke eripärasid hoidvad ja arendavad sätted.

EESMÄRK 4:

Toimib maaehituspärandi omanike nõustamissüsteem ning välja on töötatud maaehituspärandi säilitamiseks vajalikud toetusmeetmed

Ühiskonna moderniseerudes on suur hulk hooneid maaehituspärandis mineetanud oma funktsiooni. Paljud rajatised seisavad tühjal või ehitatakse ümber moodsateks elamuteks või suvekodudeks.

Riikliku kaitse rakendamine muinsuskaitseaduse alusel kultuuripärandile oluliste ehitiste säilitamiseks on võimalik, ent kõikidel juhtudel ei ole see mõistlik. Maaehituspärandi näol on tegemist inimeste otsese elukeskkonnaga, hoonestuse säilitamise nimel ei saa tekitada oluliste piirangutega keskkonda. Oluline on leida kompromiss kaasaegsete nõuete ja esivanemate pärandi säilitamise vahel.

Seatud eesmärgi raames tagatakse Eesti kultuurimaastikule oluliste hoonete säilimine vastavate juhendite väljatöötamise ja levitamisega, nõustamissüsteemi loomisega, koolituste korraldamisega ning toetusmeetmete väljatöötamisega. Toetusmeetmete laiem rakendamine saab toimuma pärast käesoleva arengukava täiendamist (alates 2011. aastast), 2008. aastal alustatakse ekspertiiside tellimise toetamisega.

MEEDE 4.1: Omanike nõustamise korraldamine

Tegevused:

- nõustamisvõrgustiku loomine (s.h veebiportaali arendamine);
- remont-restaureerimise juhendmaterjalide väljatöötamine, avaldamine ja levitamine;
- koolituste korraldamine: üldharivad loengud maa-arhitektuurist ja -maastikest, traditsiooniliste puit- ja kiviaedade rajamine, katuste tegemine,

palkkonstruktsioonide ehitamine jne;

- traditsiooniliste ehitusmaterjalide tootjate kohta andmete kogumine ja avaldamine.

Inimeste aina suurem huvi endale kuuluvate hoonete ajaloolise ilme säilitamiseks tingib vajaduse pidevalt toimiva ja kättesaadava nõustamisteenuse järele. Tuleb välja arendada üle-eestiline nõustamisvõrk, et huvilistel oleks võimalik sellealast teavet ja nõuannet saada. Seda ka interneti vahendusel. Oluline on populariseerida traditsiooniliste ehitusmaterjalide tootmist ja ajalooliste töövõtete kasutamist. Teoreetilise nõustamise kõrval on hädavajalik arendada välja ka praktilise koolituse süsteem.

MEEDE 4.2: Toetusmeetmete väljatöötamine ja rakendamine

Tegevused:

- rehemajade säilitamiseks vajalike toetuste eraldamise põhimõtete väljatöötamine;
- ekspertiiside tellimine.

Rehemajad on meie arhitektuuripärandi kõige unikaalsem osa, mis samas on minetanud oma algse funktsiooni. Rehemajade säilitamiseks on vaja leida uusi võimalusi, ühendada need tänapäevaste ootustega, säilitades ja eksponeerides algupärasid ideed, vormi ja detaile.

Käesoleva meetme raames töötatakse kõigepealt välja toetuste jagamise põhimõtted, hindamiskriteeriumid ning määratletakse vajaliku projektdokumentatsiooni ulatus. Järgnevalt on kavas toetada maaehituspärandi omanikke ekspertiiside tellimisel. Ekspertiisi eesmärk on hinnata hoone etnograafilist, arhitektuurset ja kultuuriloolist väärtust, hoone tehnilist seisukorda ning teha esmaseid ettepanekuid hoone hooldamiseks ja restaureerimiseks.

Võimaluse korral alustatakse restaureerimistoetuste eraldamist (finantseerimine võib toimuda väljaspool käesolevat arengukava, nt struktuurifondide kaudu).

EESMÄRK 5:

Toimub traditsiooniliste ehitusoskuste ja maa-arhitektuurialaste teadmiste järjepidev edasiandmine

Tähtsaks lüliks nõustamissüsteemi loomisel ja arendamisel ning vastava juhendmaterjali koostamisel on kõrgkoolid, kus õpetatakse arhitektuuri või laiemalt maaelu käsitlevaid erialasid.

Arhitektuurialast kõrgharidust saab meil omandada ainult Eesti Kunstiakadeemias, ent arhitektuuriga seotud erialasid (nt rakendusarhitektuur, sisearhitektuur, maastikuarhitektuur, maastikukaitse- ja hooldus) õpetatakse ka Tallinna Tehnikaülikoolis, Tallinna Tehnikakõrgkoolis, Eesti Maaülikoolis ja alates 2005. aastast Viljandi Kultuuriakadeemias. Etnoloogiat, mis käsitleb ka traditsioonilist maaelu ja arhitektuuri, õpetatakse Tartu Ülikoolis. Tallinna Ülikooli Ökoloogia Instituut on aktiivne kultuurmaastike uurija ja propageerija.

Kõrgkoolid ja muuseumid on seni olnud omavahel seotud tagasihoidlike otsekontaktide ja -lepingutega. Eesti Rahva Muuseumi töötajad tutvustavad eesti rahvakultuuri ja rahvakunsti loengukursustes Tartu Kõrgemas Kunstikoolis, Tartu Teoloogia Akadeemias; Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemias tutvustatakse üliõpilastele ka maa-arhitektuuri aluseid. Mahukamat erikursust (4 AP) traditsioonilisest maa-arhitektuurist loeb TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia rahvusliku ehituse eriala tudengitele Eesti Vabaõhumuuseumi töötaja.

MEEDE 5.1: Maa-arhitektuuri ja -maastike temaatika sidumine kõrgkoolide õppetööga

Tegevused:

- tasemekoolitus:
 - o traditsioonilise ehituskunsti tasemeõppe arendamine;
 - o maa-arhitektuuri ja -maastike loengu- ja seminarikursuste korraldamine;
 - o üliõpilaste suunamine maa-arhitektuuri ja -maastike uurimisse.

- täiendkoolitus:
 - o täiendkoolitusel osalemise toetamine;
 - o täiendkoolituste korraldamine ehituse ja arhitektuuri nõustamispraktikutele.
- praktikabaas:
 - o vabaõhumuuseumide ekspositsioonide kasutamine kõrgkoolide praktikabaasina;
 - o praktika läbiviimine miljööväärtusega seirealadel ja rehemajade inventeerimisel;
 - o õppesõitude korraldamine miljööväärtuslikesse piirkondadesse.
- õppekirjanduse väljaandmine.

Erialaste oskuste ja teabe edasikandmine on arhitektuurile spetsialiseerunud kõrgkoolide ülesanne. Üleilmastumise tingimustes on eriti tähtis nende roll meie kultuuritraditsioonile toetava ning seetõttu ainulaadse oskusteabe ja hariduse andmisel.

Arengukava kaudu laiendatakse õppeasutuste võimalusi muuseumide kui praktikabaaside kasutamiseks ja uurimisprojektides kaasalöömiseks.

Õppetööga sidumisel nähakse ette spetsiaalsete, traditsioonilist ehituskunsti ja selle arenguid 20. sajandil käsitlevaid loengu- ja seminarikursuste väljatöötamist muuseumide poolt.

3. Arengukava maksumuse proгноos meetmete lõikes

Arengukava kogumaksumus aastateks 2007–2010 on kokku 9 miljonit krooni ning seda rahastab Kultuuriministeerium oma eelarve kaudu. Arengukava eelarve tagab kavandatud meetmete elluviimise ning ei nõua koostööpartneritelt täiendavate rahaliste vahenditega osalemist. Programmi haldamiskulu sisaldab Eesti Vabaõhumuuseumi projektijuhi töötasu, kantseleikulu ja raamatupidaja lisatasu täiendavate tööülesannete täitmise eest.

Meetme nimetus	2007 ¹	2008 ¹	2009 ¹	2010 ¹
1.1. Maa-arhitektuuri ja -maastike järjepideva uurimise tagamine	600 000 kr	500 000 kr	1 000 000 kr	1 000 000 kr
2.1. Maaehituspärandi andmebaasi arendamine	100 000 kr	100 000 kr	100 000 kr	100 000 kr
3.1. Arengukava raames toimunud uuringute tulemuste tutvustamine	0 kr	100 000 kr	500 000 kr	600 000 kr
3.2. Avalikkuse teadlikkuse tõstmine ja väärtushinnangute kujundamine	0 kr	50 000 kr	200 000 kr	400 000 kr
4.1. Omanike nõustamise korraldamine	0 kr	200 000 kr	400 000 kr	400 000 kr
4.2. Toetusmeetmete väljatöötamine ja rakendamine	100 000 kr	200 000 kr	300 000 kr	500 000 kr
5.1. Maa-arhitektuuri ja -maastike temaatika sidumine kõrgkoolide õppetöoga	0 kr	150 000 kr	300 000 kr	300 000 kr
Programmi haldamine	200 000 kr	200 000 kr	200 000 kr	200 000 kr
KOKKU:	1 000 000 kr	1 500 000 kr	3 000 000 kr	3 500 000 kr

¹ Vahendid vastavalt kultuuriministri 29.03.2006. a käskkirjaga nr 123 kinnitatud "Kultuuriministeeriumi strateegilisele arengukavale 2007–2010".

4. Arengukava rakendamine ja seire

Arengukava täitmise eest vastutab Kultuuriministeerium, kes hindab iga aasta lõpus tegevuste tulemuslikkust vastavalt dokumendis toodud mõju- ja väljundnäitajatele, annab Vabariigi Valitsusele aru arengukavas püstitatud eesmärkide saavutamisest ning teeb vajadusel ettepanekuid arengukava täiendamiseks või lõpetamiseks.

Arengukava elluviimisel tehakse koostööd alljärgnevate asutuste ja institutsioonidega:

- Ministeeriumid (osalevad oma esindajate kaudu juhtnõukogu töös, v.a Haridus- ja Teadusministeerium):
 - Haridus- ja Teadusministeerium (koordineerib üldhariduskoolide õppeprogrammide täiendamist)
 - Keskkonnaministeerium
 - Kultuuriministeerium (arengukava täitmise eesti vastutav ministeerium)
 - Põllumajandusministeerium
 - Siseministeerium (nõustab omavalitsusi üldplaneeringutesse väärtuslike maastike ilmet ja piirkondlikke eripärasid hoidvate ja arendavate sätete sisseviimisel)
- Muinsuskaitseamet (töötab välja maaehituspärandi omanike toetusmeetmed ning korraldab nende rakendamist, töötab välja meetodilisi materjale, teostab ekspertiise; osaleb partnerina uurimistöös ning nõustamissüsteemi loomisel ja rakendamisel).
- Muuseumid (teevad uurimistööd, tutvustavad arengukava raames toimunud uuringute tulemusi, populariseerivad valdkonda näituste korraldamise, haridusprogrammide ja meediaprojektide kaudu, töötavad välja meetodilisi materjale, teostavad ekspertiise, pakuvad kõrgkoolidele praktikabaasi; osalevad partnerina koolituste korraldamisel):
 - Eesti Arhitektuurimuuseum (põhitäitja)

- Eesti Rahva Muuseum (põhitäitja)
- Eesti Vabaõhumuuseum (põhitäitja ja arengukava elluviimist koordineeriv asutus)
- Maakonnamuuseumid (partnerid)
- Kõrgkoolid (korraldavad traditsioonilise ehituskunsti tasemeõpet ning maa-arhitektuuri ja -maastike loengu- ja seminarikursusi, suunavad üliõpilasi maa-arhitektuuri ja -maastike uurimisse, kasutavad muuseume praktika- baasina; osalevad partnerina uurimistöös ning nõustamissüsteemi loomisel ja rakendamisel):
 - Tallinna Tehnikakõrgkool (põhitäitja)
 - Tartu Ülikool (põhitäitja on Viljandi Kultuuriakadeemia)
 - Eesti Kunstiakadeemia (põhitäitja)
 - Eesti Maaülikool (põhitäitja)
 - Tallinna Ülikooli Ökoloogia Instituut (põhitäitja)
- Kohalikud omavalitsused (osalevad partnerina maaehituspärandi omanike toetusmeetmete väljatöötamisel ja rakendamisel, omanike nõustamisel ja valdkonna populariseerimisel).
- Kolmas sektor (nõustavad omanikke, korraldavad koolitusi; osalevad partnerina uurimistöös ning meetodiliste materjalide väljatöötamisel):
 - Säästva Renoveerimise Infokeskus
 - Eesti Käsitsiehitatud Palkmajade Tootjate Liit
 - Eesti Maastikuarhitektide Liit
- Ärisektor (osalevad partnerina koolituste korraldamisel, meetodiliste materjalide väljatöötamisel ning nõustamissüsteemi rakendamisel):
 - traditsioonilise ehituskunsti põhimõtteid järgivad firmad
 - füüsilisest isikust ettevõtjad

Arengukava elluviimist, hindamist, aruandlust ja täiendamist koordineerib Kultuuriministeeriumi juurde moodustatav juhtrühk, kuhu kuuluvad:

1. Keskkonnaministeeriumi esindaja;
2. Kultuuriministeeriumi esindaja;

3. Põllumajandusministeeriumi esindaja;
4. Siseministeeriumi (regionaalministri) esindaja;

Juhtnõukogu täidab järgmisi ülesandeid:

- kinnitab rakendusplaani;
- teostab järelevalvet arengukava elluviimise üle;
- kiidab heaks aastaaruanded ja lõpparuande.

Arengukava elluviimist koordineeriv asutus on Eesti Vabaõhumuuseum (Kultuuri-
ministeeriumi hallatav riigiasutus), kes täidab järgmisi ülesandeid:

- koostab arengukava rakendusplaani (hiljemalt kolme kuu jooksul käesoleva arengukava kinnitamisest arvates);
- palkab projektijuhi ning moodustab töörühmad arengukava eesmärkide saavutamiseks vajalike meetmete elluviimiseks;
- koordineerib töörühmade tööd;
- tellib meetmete elluviimiseks vajalikud tööd, sõlmib lepingud, teostab järelevalvet;
- esitab juhtnõukogule arengukava täitmise aastaaruanded ja lõpparuande.

RURAL ARCHITECTURE
AND RURAL LANDSCAPE.
STUDY AND MAINTENANCE

Development Plan 2007-2010

1. Introduction

1.1. Temporal scope of the development plan

In the sphere of rural architecture and landscapes the development plan for the years 2007-2010 is the first of its kind in Estonia. Considering the topicality of the issues presented in the development plan, as well as an ongoing necessity for practical solutions, the Ministry of Culture may, after the termination of this period, make a proposal to the government to continue with similar measures during the next period.

Long-term vision

A database network on rural architectural heritage and rural landscapes has been created concerning know-how and objects as well as for finding counsellors and masters-practitioners. The owners of rural buildings value the cultural heritage in their possession and proceed in its maintenance from the principles of sustainable restoration. The buildings or their complexes that have been in disuse until now have been converted, which adds value to real estate.

As a result, milieu-valuable settlements and landscapes have been maintained and building traditions characteristic of the region, as well as building types and the surrounding landscape have been preserved. All this, in its turn, has created additional prerequisites for the balanced development of tourism, employment

and, through this, also the whole rural area, for connecting the youth to the homesteads of their ancestors, for safe living environment as well as sustainable and environment-friendly way of life. Despite changes in traditional occupations in rural areas, the structure of village settlement and regional peculiarities have been preserved.

1.2. Relations with other development plans of the domain

Estonia has launched several state strategies, development plans and programmes, which, among other issues, are also concerned with the sphere of rural architecture and rural landscapes. For this particular development plan the following strategies, development plans and programmes qualify as more important:

- ***Estonian national strategy of sustainable development “Sustainable Estonia 21”***

The present development plan proceeds from the main aim of “Sustainable Estonia 21” - to combine the success requirement resulting from international competition with the principles of sustainable development and the preservation of Estonian traditional values and unique cultural space. One of the basic factors in estimating sustainability is the scope of Estonian cultural space, whose indicator is the extent to which Estonian culture has materialized in architecture, landscapes and sign environment.

- ***Estonian rural development strategy 2007-2013 (responsible ministry: Ministry of Agriculture)***

The bill on Estonian rural development strategy (as of March 2006) provides that it is essential to guarantee the preservation of cultural heritage objects, adopting respectful attitude towards their historical appearance. One of the aims of the strategy is the preservation of the area and the list of priority activities favours unproductive investments contributing to the preservation of cultural heritage

and the diversity of landscapes (for instance, erecting, restoring and maintaining stone fences). It is planned to support the improvement of natural and cultural heritage through implementing strategies focused on sustainable usage.

- ***Estonian environmental strategy until 2010 and Estonian environmental action programme 2004-2006 (responsible ministry: Ministry of the Environment)***

One of the objectives of Estonian environmental strategy is to ensure the preservation of the diversity of cultural landscapes and at the same time improve the attractiveness of rural areas as well as their recreational value. The abovementioned target is supported by all the measures mentioned in this development plan.

- ***Estonian Manor School: preservation of the cultural-historical complexes of manor schools and their conversion into modern study environments 2002-2012 (responsible ministry: Ministry of Culture)***

The national programme of manor schools covering Estonian rural areas emphasises the importance of rural schools operating in manor houses as maintainers of the historical identity of the area. The programme views manor schools as regional centres of culture and education. It also supports the restoration of manor schools as well as the corresponding studies and design work. One of the aims of the manor schools programme – to provide the owners of these schools with the information necessary for the maintenance of the buildings as well as the support of experts and craftsmen – coincides with target 4 in this development plan: A counselling system for the owners of rural architectural heritage exists and support measures necessary for the preservation of the rural architectural heritage have been elaborated.

- ***Setomaa national cultural programme 2006-2009 (responsible ministry: Ministry of Culture)***

Among other things, the Setomaa programme supports research into traditional Seto farm architecture as well as the renovation and restoration of architectural

heritage. The programme also envisages as one of the activities carrying out studies necessary for heritage and landscape protection and the publication of research results. The aforementioned is related to target 1 of this development plan: Research strategy and methodology have been worked out, continuous investigation is pursued.

- ***National programme “Preservation and development of sacral buildings 2003-2013” (responsible ministry: Ministry of Culture)***

The national programme of sacral buildings covers, besides Estonian towns, also rural areas. The aim of the programme is to unite forces in order to preserve and foster sacral architecture and cultural traditions. Systematic support to the preservation of sacral buildings ensures better prerequisites for the general development of rural areas. The programme supports the restoration and maintenance of sacral buildings as well as research (incl. publications and popularization) - the latter coincides with target 3 of this development plan: Activities introducing and valuing rural architecture and rural landscapes are undertaken.

- ***Estonian museums in the 21st century. Main development trends 2006-2015 (responsible ministry: Ministry of Culture)***

This development plan (e.g., measures 3.1., 3.2., 5.1. and the Estonian Open Air Museum as the coordinating institution for the implementation of the whole development plan) trusts museums, who, according to the document *Estonian museums of the 21st century. Main development trends 2006-2015* are institutions competent for that, with a great number of tasks. The research done at museums is diverse and is not confined to the study of museum collections only. Scientific expeditions and fieldwork guarantee that museums are well informed and participate actively in the research on their subject area. This development plan (within the framework of measure 5.1) also reflects the target result described in museum sphere: Museums offer a training base for students from universities, gymnasiums and vocational schools.

- *Estonian architectural policy and action programme for the architectural sphere 2004-2008 (responsible ministry: Ministry of Culture)*

This development plan is based on the objective defined in the document formulating Estonian architectural policy - to guarantee the preservation of historical environment for future generations. The action programme for the architectural sphere envisages the initiation of and support to the preservation and research projects on Estonian architecture (collection, documentation, publication). Main support goes to the activities of the Estonian Art Academy and the Museum of Estonian Architecture as centres of scientific research on the history of architecture, as well as the Estonian Open Air Museum, whose work is focused on the study and popularization of the architectural heritage in the Estonian village. Exhibitions and projects dealing with architectural heritage are subsidized. All the aforementioned activities are related to the sub-objectives of this development plan and in a certain sense it can be viewed as a sub-programme of the development plan of the architectural sphere.

From among the programmes and development plans scheduled to be drawn up in the near future, the following ones are essential from the point of view of the present development plan:

- Programme for studying and recording recent history (Ministry of Culture);
- Development plan "Estonian Natural Sacred Places" (Ministry of Culture);
- Stronghold programme (Ministry of Culture);
- Programme for Kihnu cultural space (Ministry of Culture);
- Development plan for nature protection (Ministry of the Environment).

1.3. Ministries participating in drawing up the development plan and institutions involved in the process

The development plan of the domain has been worked out on the initiative and under the general guidance of the Ministry of Culture, in cooperation with the Estonian Open Air Museum, the National Heritage Board, the Institute of Ecology at Tallinn University, and the Viljandi Cultural Academy of Tartu University. In addition to the aforementioned, Ministry of Education and Research, Ministry of the Environment, Ministry of Agriculture, Ministry of the Interior, the Estonian National Museum, the Estonian Art Academy and the Tallinn College of Engineering were involved (participated in discussions and/or presented their opinions in written form).

1.4. Basic concepts of the development plan

The notion **rural architecture** denotes here the entire built environment, which has been created outside cities by the country people engaged first in agriculture and later on also other occupations. Its older layer includes, besides farm buildings, also common buildings in villages and boroughs (e.g., schools, commune houses, community centres, inns, stores, fire stations) as well as industrial buildings (e.g., mills, dairies, workshops). Later on, in the capitalist era, smaller industrial and railway settlements in between town and country by their nature cropped up in the countryside. During Soviet time a great number of collective farm buildings as well as those of other institutions and even whole settlements were built in the countryside.

The notion **rural architectural heritage** is used in the text in roughly the same meaning, only with a certain evaluating shade.

Besides rural architecture, the development plan also includes narrower notions like **village architecture** and **farm architecture**. The notion of village architecture covers, apart from farm buildings (i.e., "farm architecture"), also structures erected with the joint forces of village or commune people, such

as commune houses, community centres, schoolhouses, dairies, fire stations, cooperative stores, etc.

The development plan does not treat rural buildings separately from each other and the given area. Visible and invisible traces of human activity together with natural environment and the relation of the human being to this environment make up the landscape. Hence, the landscape is a uniform entity comprising both natural environment and the impact of human activity, meanings and values ascribed to the landscape and its perception. Aiming at emphasizing the fact that the development plan deals with rural rather than urban area, we use the notion **rural landscape**.

From the point of view of rural architecture, the **barn-dwelling** as a representative of its oldest layer is the most important among individual buildings. This ancient, nearly thousand-year-old Estonian dwelling type is unique, and unfamiliar to all our nearest neighbours. This multi-purpose building served as a dwelling for the household; besides that, grain was dried and threshed there, different kinds of farmwork were done and domestic animals were kept there in wintertime.

1.5. Historical background

1.5.1. Peculiarity of Estonian rural architecture

Historically, the entire Estonian architectural heritage, including rural architecture, can be divided into two very different branches: local or national and European or international.

The national farm architecture of local origin is simple in its essence, natural, traditional and quite stable. In the course of time farm buildings, especially the barn-dwelling, have become a significant sign in Estonian national culture.

The international urban, manor and church architecture of European origin, which started to spread here beginning from the mid-13th century, has been more open to changes and more individualistic. These buildings are visual symbols important to Estonia, which connect our cultural space with Europe.

Also, the entire so-called modern Estonian architecture is largely based on international, above all, European examples. Since the end of the 19th century its proportion in our rural architecture has been constantly increasing, whereas this tendency gained particular impetus starting from the 1960s-1970s.

1.5.2. Study and maintenance of milieu-valuable landscapes

While studying landscapes, we have to bear in mind four aspects: form, function, process and context. When preserving landscape appearance, we have to decide if we wish to keep the processes that have shaped the peculiar landscape, or want to restore and preserve the state, i.e., landscape appearance from a certain time period. The landscape where people live and work changes constantly. When maintaining and planning landscapes, it is essential to agree on which values should be kept intact despite all these changes, in order to preserve the most important things – home feeling, the beauty and diversity of the landscape, and the connection with history and culture created by previous generations.¹

After World War II the relative importance of agriculture in Estonian economy has diminished considerably, changes have occurred in land use and, as a result, rural population has decreased. While the 19th century was characterized by a continuous growth of agricultural land use, then the peculiarity of the following century was the opposite process. In the early 20th century ca 67 % of Estonian territory was in agricultural use; yet, a century later it has decreased to one third.

The uneven development of landscapes can be explained with the change of social-economic formations. The primary structures like, for instance, *vakus* – a taxation and administrative unit – are persistent, whereas symbols, meanings and values as well as some functions are re-coded from time to time or disappear altogether. The influence area of power centres expresses itself clearly in landscapes: the borders of many a political and administrative centre are located in relatively unpopulated areas, for instance, in forests or mires. In this respect a principle rules in landscapes that power relations occur in the form of continuous fields with core areas separated by transition zones inside them. The

¹ Maastikuhoolduskavad ja maastikuhooldus. Tallinn: Keskkonnaministeerium, 2002.

same kind of pattern of core and buffer areas can also be observed in time. In order to understand landscape changes in the 20th-century Estonia, the temporal dimension can be even more important than the spatial one.

In Estonian nature protection landscape issues occupied an especially important place beginning from the 1960s, when guidelines for landscape design were published and the necessity to protect landscapes as cultural heritage was mentioned in both legislative documents on nature protection and the main tasks of national parks. In the second half of the 1990s an attempt was made to draw up the Law on Landscapes. On the international level the background to this process was the Pan-European Biological and Landscape Diversity Strategy (1995) and the European Landscape Convention open for signature in 2000². The latter endeavours to bring under one umbrella the objectives of natural and cultural heritage protectors, emphasizing the valuation and preservation of natural and cultural heritage, first and foremost, at local and regional levels. The preamble of the convention stresses the important role of landscapes in the development of regional and local culture. The landscape embraces an essential part of European natural and cultural heritage. By its essence the landscape is easily influenced and vulnerable, and the technology of agriculture, forestry, industry and mining as well as the rapid development of transport and tourism accelerate the reshaping of landscapes. Thus the landscape can be regarded as a playground of several economic sectors. However, for an individual and society the landscape is the key to well-being. In cultural, ecological and social sphere landscapes have the important role of uniting the general public. This is an economic resource, which, under correct management, contributes to the creation of workplaces.

The nature protection development plan until 2035, which is to be enacted in the Parliament in near future, the environment strategy until 2030, which is being devised, as well as the environmental action programme for the years 2007-2013 use the notion of the landscape, above all, in the context of nature protection.

2 By April 20, 2006, 33 countries had signed this convention and 22 had ratified it. Estonia has not adopted the convention yet.

1.5.3. Study and maintenance of historic rural buildings

Throughout times farm buildings have constituted the most numerous element that has shaped the Estonian rural landscape. In the 20th century three land reforms considerably changed and reshaped our village landscape and rural architecture: in 1920 manor lands were divided into peasant holdings, in the 1940s Soviet rearrangements were made, in the course of which land was nationalized and collective farms were established, and, finally, in the 1990s, land was restituted to its pre-war owners.

During the past hundred years the older and more original part of rural architecture – farm buildings and communal village buildings – has been studied and recorded by museum workers and ethnologists quite thoroughly. Several books and numerous articles on this particular subject have been published. Traditional village buildings are preserved and exhibited to the general public by open air museums: the Estonian Open Air Museum in Rocca al Mare, the Mihkli Farm Complex-Museum in Hiiumaa, the Mihkli Farm Museum in Saaremaa, the Mõniste Museum in Võrumaa, the Põlva Peasant Museum in Karilatsi, the Viimsi Open Air Museum, the A. H. Tammsaare Museum in Vargamäe, the C. R. Jakobson Farm Museum in Kurgja, and so on.

Greater interest in the preservation of traditional rural buildings developed in Estonia in the 1910s, due to the example of the open air museums established in the Nordic countries (Skansen in Sweden in 1891, Seurasaari in Finland in 1901, etc.). In 1913, on the initiative of Oskar Kallas, the Estonian National Museum made a decision to found an open air museum in Estonia. People were appealed to through newspapers to preserve old buildings for the future museum. Although in the 1920s-1930s the idea of establishing the museum failed, the Estonian National Museum started to actively study and introduce farm architecture.

Starting from the late 1940s, a new impetus to the valuation of Estonian rural architecture was given by the activity of architect Karl Tihase. He stressed that it was important to find the rational side of old buildings, which would be essential to be taken over into modern practice. The open air museum with its unique collection would help to introduce the ancient building tradition. Under Soviet

rule the Estonian Open Air Museum, which was founded in 1957, became one of the strongest supports for the identity of the politically suppressed Estonians. During the Singing Revolution, one of the leading ideas of the Estonian Heritage Protection Society was to restore the Sassi-Jaani farmstead, which was burnt down at the Estonian Open Air Museum in 1984, as one of the national symbols.

A very small number of buildings of old farm architecture are under state protection today – about ten times fewer than there are manor buildings. The State Register of Cultural Heritage³ includes altogether 50 farmsteads with 256 buildings and facilities, with 9 of them related to historic figures (A. H. Tammsaare, J. Jung, A. Laikmaa, the Liiv brothers, C. R. Jakobson, U. Masing, A. Reinvald, J. Köler, J. Tõnisson). By counties the farm buildings under protection are situated as follows:

Harjumaa – 15
Hiiumaa – 18
East Virumaa – 2
Jõgevamaa – 0
Järvamaa – 2
Läänemaa – 13
West Virumaa – 31
Põlvamaa – 14
Pärnumaa – 5
Raplamaa – 1
Saaremaa – 137
Tartumaa – 5
Valgamaa – 2
Viljandimaa – 11
Võrumaa – 0

From the protected buildings 89 or approximately one third are situated in Koguva village, Muhu Island. Elsewhere in Estonia only 167 farm buildings – a

³ <http://register.muinas.ee/> State Register of Cultural Heritage Kultuurimälestiste riiklik register

really negligible part – are under protection, whereas none of them is situated in Jõgevamaa or Võrumaa.

22 barn-dwellings, 26 dwellings, 64 storehouses, 21 saunas, 21 barns, 3 stables, 5 summer kitchens, 1 summer cottage, 2 grain driers, 14 sheds, 10 hay barns, 7 wells, 25 cellars plus 4 potato cellars on one farm, 1 longhouse on Ruhnu Island and 7 post windmills are under protection.

In addition to farm buildings, we can classify under traditional rural architecture also part of the 212 mills (61 of them are watermills, 62 - Dutch mills, 38 - post windmills, 6 - sawmills, 2 - woolmills); yet, in the past a great part of mills belonged to manors. According to the count organized by the National Heritage Board in 2004-2005, there are 161 mills or their remnants in Saaremaa and Muhumaa. About 60 of them are in satisfactory condition and it is possible to preserve them as mills. In comparison we can say that in the 1930s there were more than 350 windmills in Saaremaa.

In conclusion, the sporadicity of the information on rural architectural heritage clearly proves the necessity to study and map it.

1.5.4. Barn-dwelling – the most original item in our architectural heritage

For over a hundred years scientists have been interested in the development of the polyfunctional barn-dwelling, which is one of the European largest rural buildings. The barn-dwelling as a common living and husbandry building is supposed to have developed in the early 2nd millennium AD, due to the fact that winter rye became our main grain culture in the late 1st millennium AD. In the cool climate with abundant precipitation, the barn-dwelling perfectly fulfilled the needs of the then farming; yet, as a dwelling, it had several disadvantages.

Already at the beginning of the 19th century attempts were made to introduce changes into the barn-dwelling. Actually, peasants' way of life and, due to that, also their housing culture, started to change only in about mid-19th century, after abolishing serfdom. The most significant modernization in Estonian farm architecture of that period was a dwelling house detached from the threshing barn.

At the same time major improvements and alterations were being made in

the barn-dwelling, which had survived unchanged for centuries. An essential innovation was the building of a heating system and a cooking stove with a chimney, which brought along changes in the use of space – a separate kitchen, as well as the building of stoves with hot walls and flues in order to heat chambers, which enabled to live in them all year round.

More significant changes in the exterior of houses were the following: thatched roofs were replaced by shingle and sawn shingle ones, the log walls of chambers were clapboarded, porches (verandas) were added, the number of chambers increased, and their insides were renovated. The traditional barn-dwelling, naturally with a constantly renewing exterior and interior, yet, preserving both its proportions and architectural appearance, has survived besides the detached dwelling throughout the 20th century until today.

The number of barn-dwellings differs by regions – they are more numerous on the islands and in Northern and Western Estonia. On Muhu Island, for instance, 80% of buildings in the 1970s were either barn-dwellings or newer combined buildings.

The State Register of Cultural Heritage has taken under protection as architectural heritage 22 barn-dwellings, 10 of them in Koguva village, Muhu Island. The barn-dwellings most characteristic of different cultural regions of Estonia have been transferred to the Estonian Open Air Museum; they can also be found in smaller museums of Estonia (Mihkli in Hiiumaa, Mõniste in Võrumaa, Paduveri in Jõgevamaa, Koela and Põlluotsa in Läänemaa, J. Liivi in Tartumaa, J. Köleri in Viljandimaa).

The preservation of the barn-dwelling has been supported by a very strong ethnic tradition, which is passed on from one generation to the other until social-economic changes make us abandon it. The tradition has proved to have been exceptionally strong as changes during the past two centuries have been remarkable.

Ethnologists, historians, architects and lately also archaeologists have been engaged in research on the original Estonian barn-dwelling. A number of longer and shorter studies and surveys have been published on the classical farm

dwelling (I. Manninen, G. Ränk, A. Viires, K. Tihase, T. Habicht, A. Peterson, E. Ederberg, and others). These researches dwell upon the development of the barn-dwelling until the mid-20th century; the more recent changes have been dealt with to a considerably smaller extent (J. Saron). By today research on traditional folk culture and rural architecture has come to a standstill. Especially scanty is the information about what happened to farm dwellings due to the ownership reform in the 1990s. Despite the short period, changes are clearly visible already and need to be recorded and interpreted.

1.5.5. Manors and churches

Another important part of rural architectural heritage – manor complexes and churches – has long been thoroughly inventoried and studied by architectural historians and, differently from farm architecture, a considerably part of it has been taken under state protection. Today the State Register of Cultural Heritage includes nearly 2000 manor buildings and 264 church buildings. The state programme for manor schools and sacral buildings operates successfully⁴.

One of the most extensive researches on manor ensembles in the past few years (2003-2005) was the inventory project of Tartumaa manor ensembles in their entirety (supervised by landscape architect Nele Nutti), which listed all the 54 former manors situated in Tartumaa. Part of the collected material has been published under the heading “Tartumaa Manors”; yet, a considerable part of it is still unpublished. It is planned to continue the inventory in 2007.

1.5.6. More recent rural architecture

More recent rural architecture, except for the creation of renowned architects, has so far attracted very little public attention. This kind of “everyman’s building” or master builder’s architecture has fallen into the so-called grey zone between the spheres of interest of different institutions and sciences, where nobody considers it as their own. Therefore the overview of the “modern” national rural architectural heritage, which has developed over the past 150 years, is the most incomplete

4 <http://www.kul.ee/Valdkonnad> > *Kultuuriväärtused* > *Kultuuripärandi programmid*

one and the situation here is rather chaotic. From among other rural buildings (i.e., except for farms, mills, manors and churches) only 551 are under state protection.

However, on the initiative of the National Heritage Board, extensive work has been done recently in inventorying and recording this kind of architectural heritage as well. In 2004, by the order of the National Heritage Board the Estonian railway station complexes⁵ were inventoried, and, as a result, a proposal was made to take 151 buildings under protection. The majority of railway buildings are situated in the countryside, and in places they constitute the most interesting and colourful part of local architectural heritage.

In 2005 the Heritage Protection Board initiated the inventory of dairies – a kind of building remarkable from the point of view of rural architecture. From the 44 dairies inventoried in Järvamaa, 4 are under state protection, and a proposal to take under protection was made about 19 more.

1.5.7. Changes that started in the 1990s

In the early 1990s sweeping changes occurred in Estonian rural life. As a result, the connection of our approximately 100,000 preserved farmsteads with traditional agricultural way of life has faded considerably. This means changes in managing and way of thinking as well as architecture. Although the number of tourism farms, which are engaged in accommodating, catering and creating recreational opportunities (pro: activities) for their visitors, i.e., servicing, is only a few hundred, they set an infectious example to many others. In the case of this kind of economic form, the interior and exterior of the traditional farm building is often changed rather radically, as well as incompetently. As a rule, people who use hereditary farms as summer homes, change the structure of old houses less than those on tourism farms; yet, here as well quite different attitudes towards historic buildings can be detected.

5 <http://www.muinas.ee/Maestised> > *Eesti raudteearhitektuur*

Buildings are continually modernized with new materials unsuitable for old structures and useless outbuildings are torn down. As a new tendency, historic buildings are also demolished to get building material. On the one hand, it can be regarded as an environment-friendly activity; yet, on the other, it ravages our rural landscape. Transporting log buildings from one location to another has gained impetus. This old habit is maybe not the best from the point of view of heritage protection principles; yet, it can save quite a few buildings from destruction. Apart from all that, the transportation of historic buildings out of the country has become more frequent.

Alongside the stabilization of our society, people have started to value historic heritage, including rural and especially farm architecture. While until recently the preservation and valuation of farm architecture heritage occurred mainly in museal environment, then today farms as a significant part of our cultural landscape are considered as valuable also in nature protection areas and national parks (Karula, Matsalu, etc.). The initiative of national parks is even more important because they value farm architecture not as a museal, but as a working environment.

At present an especially fast and vigorous process of changes is going on in our rural landscape and in near future quite a few essential building kinds and types might disappear. This concerns, above all, traditional farm buildings, many of which lack any function under new circumstances, and even to a greater extent the buildings and facilities of large-scale farms and other enterprises and organizations.

As a sad example, we can mention here the historically valuable and fascinating railway architecture, which has suffered great losses in the course of restructurings and reforms. Due to the changed circumstances a great part of railway station buildings stand derelict or are used only partially. Therefore the state of most of the railway stations ranges from satisfactory to very bad. Among few exceptions we can mention Türi railway station, which has been completely reconstructed and operates as a railway and coach traffic junction. The condition of occupational dwellings at stations is somewhat better and many of them still serve their primary purpose. However, their residents often lack money

and/or heritage-consciousness for proper maintenance and original-sustainable renovation.

A considerable number of former railway station buildings have alternatively been converted into dwellings, cultural institutions, etc., especially the ones along dismantled railway lines. On the other hand, during recent years some derelict heritage-valuable station buildings (Lagedi, Palupera, Pedja, Vaeküla) have been torn down, and it is the likely fate of quite a few other railway stations and occupational dwellings.

1.6. Analysis of the current situation

1.6.1. Necessity to protect rural landscapes and the traditional settlement scene

The historical settlement pattern, first and foremost, villages as entities, are absolutely unprotected. Today there are still some villages that have preserved their century-old structure and appearance typical of a certain era. On the other hand, during the past 10-15 years townspeople's numerous summer farms, which have nothing to do with agriculture, have cropped up in the countryside, and the number of tourism farms with servicing character, which are a novel phenomenon for our rural population, is also constantly growing.

New rural settlements, which are not related to direct land use but have town-servicing character, spring up around cities. The estate developers dynamically advancing these areas aim at radical changes in the structure of these villages, the appearance of buildings as well as the landscapes of entire regions. Although the developing of rural areas can be regarded as a favourable tendency, it would still need the elaboration of certain principles, which would also consider the building traditions characteristic of a particular region as well as the existing social infrastructure (customs, interests, meeting places, etc.).

The neighbouring communes of our bigger cities are being covered by a network of gradually expanding new settlements; yet, the remote areas are impoverished due to the backward infrastructure and become empty. As a result,

the buildings remain derelict and fall apart. In order to avoid this to happen to old buildings valuable from cultural-historical and scientific point of view, local authorities should be supported in their search and implementation of concrete measures to take these buildings into use again.

Researchers investigating rural architecture have to record all the aforementioned processes for future generations, interpret and make suggestions for the preservation of more valuable examples and for the survival of milieu-valuable rural landscapes.

1.6.2. Preliminary work for drawing up the development plan

Due to the dramatic changes, which occurred in Estonia in the second half of the 20th century, during Soviet rule, as well as today's fast development, the preservation of the peculiarity of our rural architecture and rural landscapes is under serious threat. Many institutions, such as the Union of Estonian Architects, the Ministry of Culture, the Estonian Open Air Museum, the Estonian National Museum, the National Heritage Board, national parks, nature reserves, higher schools, the State Forest Management Centre, non-profit organizations (Ambla Forest Cooperative, etc.) and a great number of individuals have come to the conclusion that serious action must be taken in order to preserve the entire rural culture, including architectural heritage and landscapes. On the initiative of the Ambla Forest Cooperative several events have been organized to protect Estonian rural cultural heritage, a number of publications have come out and corresponding methodologies have been devised. The National Heritage Board has compiled a working version of the programme for registering villages and boroughs. The Estonian Open Air Museum has concluded a cooperation contract with the Tallinn College of Engineering, which stipulates that the museum is a study base for the future specialists of architecture. With Viljandi Culture Academy there is a cooperation contract for jointly organizing and providing training to the students majoring in national building. The researchers of the Estonian National Museum, within the framework of cooperation contracts with several higher schools, deliver lectures which also give quite a good survey of farm

architecture: at Tartu Art College a lecture course on folk art, at Tartu Academy of Theology a lecture course on Estonian ethnology, and at the department of national handicrafts of Viljandi Culture Academy – a survey course of folk art (wood and other materials).

On the initiative of the planning department of the Ministry of the Interior (earlier on under the Ministry of the Environment) thematic planning of counties was started in 1999 under the heading “Environmental conditions affecting settlement and land use”, one of the sub-topics of which is “Valuable landscapes”⁶.

In April 2005, on the initiative of the Ministry of Culture, the Estonian Open Air Museum convened a meeting of the representatives of the corresponding institutions as well as experts, in order to discuss the principles of drawing up the development plan for rural architecture and rural landscapes. In the course of compiling the development plan, several thematic meetings of a smaller extent have been organized, with the participation of the employees of the National Heritage Board, ethnologists, cultural geographers, historians and museum workers.

1.6.3. Pilot projects until today

In 2005 two important projects on rural architecture were carried out: on the basis of field studies, which were undertaken by the order of the National Heritage Board and financed by the Ministry of Agriculture, the Estonian Open Air Museum compiled a historical-ethnographical survey of traditional Estonian stone fences. On the basis of this survey practical guidelines were drawn up for the people who are interested in building, restoring or maintaining stone fences. The great number of interested people (335), who applied for subsidies from ARIB (Estonian Agricultural Registers and Information Board) to build or restore stone fences, proved the fact that our society is gradually developing the awareness of the value of heritage culture in the modern world.

6 <http://www.sisemin.gov.ee/Põhivaldkonnad> > *Rahvastik, kohalik omavalitsus ja regionaalareng* > *Planeeringute osakond* > *Maakonnaplaneeringud*

The other project was carried out by the order and financing of the National Heritage Board (together with Harju County Government) by the Institute of Ecology at Tallinn University in collaboration with the Estonian Open Air Museum. In the summer of 2005 fieldwork was undertaken in Rebala Heritage Reserve, Jõelähtme commune, in order to draw up special regulations for the thematic planning of the region. Due to the proximity of Tallinn, the area strongly attracts estate developers and the unique landscapes and architecture of the area have to be zoned much more clearly than so far. The completed document⁷ serves as a basis for the future master plan of Rebala Heritage Reserve, which has to guarantee the sustainable development of the reserve.

Landscape architects have intensively been engaged in drawing up maintenance programmes and plans for traditional landscapes, which deal with historic settlement. Põlvamaa County has expressed especially deep interest in maintenance plans, and has already had long-term cooperation with landscape architects. On Tartumaa County aesthetic evaluation has been compiled within the framework of the theme planning of valuable landscapes, which maps the views of the whole county. On Tartu commune a research entitled "Landscape-Architectural Survey and Analysis of Tartu Commune" has been compiled, which, among other issues, also deals with the problems of real estate development.

For years landscape specialists from the Estonian University of Life Sciences have been engaged in the study and valuation of cultural heritage in national parks and forests as well as in drawing up milieu-valuing pilot plans. In addition to that, over ten landscape maintenance programmes have been drawn up.

Since 2001 the state has, through the Ministry of the Environment, paid nature preservation supports 20 million kroons per year for the maintenance and restoration of semi-natural grasslands (wooded meadows, alvars, meadows), and with this money ca 18,000 ha a year have been maintained or restored. This can also be considered as one of the most essential activities put into practice in order to preserve landscapes, including heritage landscapes, and this process still continues.

7 <http://www.rebala.ee/> *Seadusandlus > Muinsuskaitsetised eritingimused*

From other analogous undertakings of the kind we can mention, for instance, the project carried out by the order of Jõgeva County Government in 2004 entitled “Milieu-Valuable Areas on the North-Western Coast of Lake Peipsi”⁸ and the master plan of Vihula commune from 2002⁹.

Architectural popularization work in Estonia lies within the competence of mainly three central museums – the Estonian National Museum¹⁰, the Estonian Open Air Museum¹¹ and the Museum of Estonian Architecture¹². To some degree also county and local museums contribute to it.

To a greater extent this theme is dealt with by the Estonian Open Air Museum, whose exposition entitled “Estonian Rural Architecture in Memory and Landscape” was visited in 2005 by over 130,000 people (nearly half of them were foreign tourists). The 72 buildings that have been brought here from the four main historic-cultural regions of Estonia, introduce our traditional rural architecture dating from the 18th century to the first third of the 20th century. The museum’s educational centre actively educates both adults and children of different age-groups; among other programmes there are special ones on rural architecture.

The permanent exposition of the Estonian National Museum entitled “Estonia. Land, People, Culture” also displays architecture: the mock-up of the entire Kiltre farmstead in Torma parish dating from the end of the 19th century, individual rooms of the barn-dwelling exhibited as interiors, the hall of Raadi Manor, living rooms dating back to 1920, 1939 and 1978, and the red corner from 1951.

The collections of the Museum of Estonian Architecture, which was founded to collect, preserve and introduce professional Estonian architectural design, include material (mainly blueprints) on rural architectural heritage beginning from the 1920s until the 1980s. The museum has introduced rural architecture created by professionals also through its exhibitions and publications.

8 <http://www.jogevamv.ee/> *Jõgeva maakond > Maakonnaplaneering > Peipsi looderanniku miljööväär-
tuslikud alad*

9 <http://www.vihula.ee/> *Üldplaneering > Vihula valla üldplaneeringu 2002 seletuskiri > ajalooline kül-
amiljö ja sellega arvestamine Vihula valla rannakülades*

10 <http://www.erm.ee>

11 <http://www.evm.ee>

12 <http://www.arhitektuurimuseum.ee>

All these projects have provided good experience and ideas for the elaboration of this development plan. In the course of preparatory work we came to the conclusion that, in order to preserve the peculiarity of Estonian rural architecture and rural landscapes and to ensure sustainable development, a long-term development plan is needed, which, proceeding from concrete conditions of inner and outer environment would enable us to devise and put into practice more extensive projects.

2. Strategic objectives, measures and courses of action for the development plan

The general aim of the development plan is to preserve the peculiarity of Estonian rural architecture and rural landscapes through studying, valuating and maintenance.

The influence indicator for the achievement of the general aim by the year 2010: At least 50 % of the objects registered in the rural architectural heritage database (to be created) are either in good or satisfactory condition.

Proceeding from the basic principle of the development strategy *Sustainable Estonia 21* – to combine the success requirement resulting from international competition with the principles of sustainable development and the preservation of Estonian traditional values and unique cultural space – the development plan sets as its general aim the valuation and persistence of our traditional rural architecture and rural landscapes. As a counterbalance to globalization, people more and more tend to value local heritage and everything carrying their identity, including traditional landscapes and architectural heritage. Maintained settlements and landscapes serve as a precondition for the balanced development of tourism, employment and, through this, also rural areas, for connecting young people to their ancestors' homesteads, as well as for sustainable and environment-friendly way of life.

Emanating from the current situation, the development plan is mainly focused, on the one hand, on Estonian rural architecture and rural landscapes in their

entirety (regarding both individual objects and their temporal-spatial context) and, on the other, on our most original and unique building type – the barn-dwelling.

To achieve the aim, it is necessary to support the elaboration of research strategy and methodology, the investigation and long-term observation of rural architecture and rural landscapes in their entirety in order to fixate changes, the creation of rural architectural heritage database (during the first four years it is focused on the compilation of a register on barn-dwellings), activities popularizing this sphere, the creation of a counselling system for the owners of rural architectural heritage, the elaboration of necessary support measures for the preservation of the rural architectural heritage, and passing on the traditional buildings skills.

The main target groups (beneficiaries) of the development plan are the owners of rural architectural heritage, local authorities and society as a whole. The realization of the development plan should enhance their awareness of the value of rural architecture and diverse landscapes. The valuation of rural architecture and rural landscapes serves as a prerequisite for taking concrete measures to ensure their preservation.

Objectives for 2010:

1. Research strategy and methodology of rural architecture and rural landscapes have been worked out, continuous investigation is pursued;
2. Database for rural architectural heritage has been created;
3. Activities introducing and valuing rural architecture and rural landscapes are undertaken;
4. A counselling system for the owners of rural architectural heritage exists and support measures necessary for the preservation of the rural architectural heritage have been elaborated;
5. Traditional buildings skills and knowledge of the sphere of rural architecture are passed on continuously.

Influence indicators:

1. Increase in the availability of systematized information, which is proved by:
 - a. Use of research results in theme planning, master plan and various development plans (measures 1.1, 3.1, 3.2);
 - b. Number of enquiries made in the database of rural architectural heritage (measure 2.1).
2. Increasing awareness in society, which is proved by:
 - a. Growth in the number of users of counselling service (a positive trend) (measure 4.1);
 - b. The number of organized trainings and participants in them (measure 4.1);
 - c. The number of ordered expert assessments (measure 4.2).
3. Increase in the popularity of research into rural architecture and rural landscapes, which is proved by:
 - a. The growing number of researchers in this field (incl. students) (a positive trend) (measure 5.1).

Output indicators:

1. Research strategy and methodology have been worked out by December 2007;
2. As of December 2010 the rural architectural heritage database comprises 100 % of the known barn-dwellings;
3. Each year at least three activities introducing the studies within the framework of the development plan are undertaken;
4. Each year at least five different activities introducing and valuing rural architecture and rural landscapes are undertaken;
5. Each year at least two trainings for future counsellors are organized;
6. Each year at least ten trainings for the owners of valuable buildings are organized;
7. By 2010 there are at least two counsellors in each county.

TARGET 1

Research strategy and methodology have been worked out, continuous investigation is pursued

Mostly due to ethnologists' years-long activity, abundant valuable material on older farm buildings has been collected into museums (above all, the Estonian National Museum and the Estonian Open Air Museum). The results of the research based on this material have mainly been published in the yearbooks of the Estonian National Museum and the collections of articles of the Estonian Open Air Museum. Also longer researches and surveys on traditional farm architecture have been published.

More recent (20th-century) rural architecture as well as changes in rural landscapes have until now been recorded and studied to a small extent. Therefore one of the most important aims of this development plan is the investigation and long-term observation – monitoring – of our rural landscape and rural architecture in their entirety, in order to fixate the occurring changes.

MEASURE 1.1: Ensuring continuous investigation of rural architecture and rural landscapes

Activities:

- Elaborating investigation strategy;
- Elaborating methodology;
- Forming an investigation group;
- Establishing a cooperation network;
- Carrying out investigation;
- Creating databases;
- Selecting monitoring areas;
- Monitoring;
- Initiating all-Estonian and international cooperation projects.

On the first stage we have to elaborate common investigation methodology and on the basis of fieldwork carried out according to this, create a general picture of the current situation in our rural architectural heritage and rural landscapes. Hereby we can rely on thematic planning of counties - "Environmental conditions affecting settlement and land use", with a subtopic of "Valuable Landscapes"¹³.

Considering the great volume of this work, a certain number of monitoring areas are selected for the observation of the condition of rural landscapes and their development. These are settlements of different types together with the surrounding landscapes (e.g., ancient village, settlement village, borough, industrial settlement, former collective farm centre), including villages from Setu and Peipsi-Russian region. The value of investigations is increased by repetitive observations made after certain periods (5-10 years) in order to find out about the changes.

A special study group of rural architecture and landscapes, comprised of specialists who focus only on the project-based tasks of the development plan on rural architecture and landscapes, is going to be formed at the Estonian Open Air Museum. In order to solve interdisciplinary research issues and develop coordinated work division, cooperation agreements are concluded with institutions, higher schools and people involved in the project. The leader of the study group has to find, in addition to state financing, both domestic and foreign co-financing. One of the aims of the project-based research is to provide society with competent assistance in compiling thematic and development plans for different areas.

13 <http://www.sisemin.gov.ee/Põhivaldkonnad> > *Rahvastik, kohalik omavalitsus ja regionaalareng* > *Planeeringute osakond* > *Maakonnaplaneeringud*

TARGET 2

Database for rural architectural heritage has been created

Until now data on rural architecture have been scattered and therefore we lack an overview of the volume, location, current use, condition and purpose of the rural architectural heritage. It is extremely essential to gather the information, systematize it and create the database of rural architectural heritage, which would register all the known barn-dwellings during the first four years.

Despite the decades-long collection work done by museums and ethnologists, the majority of Estonian barn-dwellings have not been inventoried and investigated. Therefore the preservation of their historic appearance might become questionable. Quite possibly, either out of ignorance or incapability, much of the architectural heritage valuable from the point of view of history and architectural history might be hopelessly damaged in the course of voluminous estate developments. A significant development trend in today's building intensity is the rebuilding of old houses.

When compiling the database, it has to be considered that further on all the other objects of rural architectural heritage will be included there. To facilitate the map-based processing of the data on rural architecture, milieu-valuable landscapes, nature reserves, etc. in the future, the necessity of integrating the data collected within the framework of the development plan is observed according to the strategy of spatial data of the Republic of Estonia (a bill at present). The database under compilation also considers the connection with the existing databases and registers in this field (e.g., the State Register of Cultural Heritage).

MEASURE 2.1: Developing the rural architectural heritage database

Activities:

- Elaborating inventory methodology;
- Inventory of barn-dwellings within fieldwork;
- Creating and managing a web-based rural architectural heritage database.

Due to the great volumes and shortage of researchers, work in the first four years is mainly focused on the inventory of barn-dwellings. One of the objectives of the development plan is to guarantee the preservation and use of the culturally and architectural-historically valuable barn-dwellings also in the future. Today we lack an adequate overview of the condition of barn-dwellings. Therefore an inventory must be taken and the buildings have to be registered in the database. As a result, we have to find out the number of existing barn-dwellings in Estonia, as well as their location and condition. Also the legal status of these buildings (ownership) has to be ascertained.

TARGET 3

**Activities introducing and valuing rural architecture
and rural landscapes are undertaken**

The development plan for rural architecture and rural landscapes emanates from the fact that our museums have magnificent possibilities for popularizing this sphere. As the so-called administrators and introducers of history, museums take care of the interpretation and preservation of values and attitudes important for culture.

Any research becomes socially efficient when its results cross the borders of the narrow circle of scientists and become available to society in a broader sense. This kind of disclosing activities do not only value researchers' work but also highlight the regions under investigation and their population. The

aforementioned increases the significance of the development plan from the point of view of regional development in Estonia.

MEASURE 3.1: Introducing the results of the studies carried out within the framework of the development plan

Activities:

- Staging exhibitions (incl. web exhibitions);
- Publication of articles and other printed matter;
- Organizing seminars, round-tables and study days.

Exhibitions both in small local museums and in big central ones, published travel guides, as well as virtual presentations and informative materials on the internet help to introduce heritage-valuable regions and increase the self-consciousness of the people living there. The development and/or preservation recommendations elaborated on the basis of research results help to increase the awareness and sense of value-maintenance of the local population, and introduce aid programmes which would enable to find support for the development of a particular region and the preservation of the peculiar cultural space.

MEASURE 3.2: Raising public awareness and influencing value judgments

Activities:

- Organizing competitions on rural architecture and rural landscapes;
- Formulating concepts for museums' permanent expositions;
- Drawing up educational programmes for museums and implementing them;
- Organizing public events and informational campaigns;
- Launching media projects;
- Organizing bees in milieu-valuable areas and valuable individual objects;
- Improving the curricula of general education schools;
- Counselling local authorities concerning the regulations in master plans

on maintaining and developing the appearance of valuable landscapes and their regional peculiarities.

As a result of the implementation of the development plan on rural architecture and landscapes it would be possible to fill in the gaps in museum collections and provide new and fresh material for making them more modern, informative and more interesting for the visitor. Today a permanent exposition at a museum is supposed to last not more than 5-7 years, which means that they have to be renewed much more often than so far.

Everyday museum work experience shows that people need more and more practical advice and examples for designing their living places, as well as in acquiring old working methods and adopting and leading a retrospective or environment and history-friendly lifestyle. As the circle of interested people is wide, we have to train a network of volunteers who would help to organize different events introducing Estonian rural architecture and landscapes and popularizing their preservation. Museums' educational programmes are focused on various lecture courses, which teach you new methods, provide background information about Estonian cultural space in general, and so on. Educational programmes operate as non-formal training for students and as life-long adult education.

As master plans are the most essential instruments in the future landscape formation (serve as a basis for drawing up detail planning), local authorities must be advised to include in them regulations on maintaining and developing the appearance of valuable landscapes and their regional peculiarities.

TARGET 4

A counselling system for the owners of rural architectural heritage exists and support measures necessary for the preservation of the rural architectural heritage have been elaborated

With the modernization of society, a great number of buildings in rural architectural heritage have been deprived of their function. Many facilities stand derelict or are converted into modern dwellings or summer homes.

The application of state protection on the basis of heritage protection law for the preservation of structures essential for cultural heritage is possible; yet, it is not reasonable in all cases. Rural architectural heritage actually constitutes people's actual living environment, and we cannot create an environment with major limits in order to preserve housing. Therefore we have to find a compromise between modern requirements and the preservation of the ancestors' heritage.

Within the framework of the target set, the preservation of buildings essential for Estonian cultural landscape is guaranteed by the elaboration and dissemination of respective guidelines, the creation of a counselling system, organization of trainings and elaboration of support measures. The application of support measures on a wider scale will take place after this development plan has been supplemented (beginning from 2011); in 2008 support to ordering expert assessments is started.

MEASURE 4.1: Organizing counselling for owners

Activities:

- Establishing the counselling network (incl. the development of web portal);
- Elaborating, publishing and disseminating guidance materials for repairs and restoration;
- Organizing trainings: generally educative lectures on rural landscapes

and architecture, building of traditional wooden and stone fences, making of roofs, building of log constructions, etc.;

- Collecting and publishing information on the manufacturers of traditional building materials.

People's growing interest in the preservation of the historic appearance of the buildings they own requires a constantly operating and available counselling service. It is necessary to establish an all-Estonian counselling network for those interested to obtain information and advice in this sphere – also by means of the internet. It is essential to popularize the manufacturing of traditional building materials and the use of historic working methods. Besides theoretical counselling we should also establish a system of practical training.

MEASURE 4.2: Elaborating support measures and their application

Activities:

- Elaborating principles for allocating necessary supports to preserve barn-dwellings;
- Ordering expert assessments.

Barn-dwellings, which constitute the most unique part of our architectural heritage, have actually been deprived of their primary function. We have to find new opportunities for their preservation have to be found, integrate them with present-day expectations, preserving and exhibiting the original idea, form and details.

Within the framework of this measure first the principles of allocating supports and evaluation criteria are elaborated, and the scope of necessary project documentation is determined. After that the owners of rural architectural heritage are planned to be supported in ordering expert assessments. The aim of expert assessments is to evaluate the ethnographical, architectural and cultural-historic value of a building, its technical condition, and make initial proposals for its maintenance and restoration.

If possible, restoration supports are started to be allocated (financing might occur outside this development plan, e.g., through structure funds).

TARGET 5

Traditional building skills and knowledge of the sphere of rural architecture are passed on continuously

An important link in the establishment and development of the counselling system as well as in compiling the corresponding instruction material is higher schools, which teach architecture or specialities dealing with country life on a wider scale.

In Estonia higher education in architecture is provided only by Estonian Art Academy; yet, specialists in the spheres related to architecture (e.g., applied architecture, interior architecture, landscape architecture, landscape protection and maintenance) are also educated at Tallinn College of Engineering, Tallinn University of Technology, Estonian University of Life Sciences and, beginning from 2005, also at Viljandi Culture Academy. Ethnology, which treats of traditional rural life and architecture, is taught at the University of Tartu. The Institute of Ecology at Tallinn University is an active investigator and advocate of cultural landscapes.

Until today higher schools and museums have had only negligible direct contacts and agreements. Researchers of the Estonian National Museum introduce Estonian folk culture and folk art through their lecture courses at Tartu Art College and Tartu Academy of Theology; Tartu University Viljandi Culture Academy teaches also the basics of rural architecture. A more voluminous special course (4 credit points) on traditional rural architecture to the students of national building at Tartu University Viljandi Culture Academy is taught by a lecturer from the Estonian Open Air Museum.

MEASURE 5.1: Including the topic of rural architecture and landscapes in the curricula of higher schools

Activities:

- Degree education:
 - Improving degree education in traditional architecture;
 - Organizing lecture and seminar courses on rural architecture and landscapes;
 - Directing students to the research of rural architecture and landscapes.
- In-service training:
 - Supporting participation in in-service training;
 - Organizing in-service training for counselling practitioners of building and architecture.
- Training base:
 - Using expositions at open air museums as training bases for higher schools;
 - Conducting training in milieu-valuable monitoring areas and at inventorying barn-dwellings;
 - Organizing study trips to milieu-valuable regions.
- Publication of textbooks.

It is the task of higher schools specializing in architecture to pass on professional skills and information. Under the conditions of globalization, their role in providing know-how and education based on cultural tradition (and therefore unique) is especially significant.

Through the development plan possibilities of educational institutions for using museums as training bases as well as for participating in research projects are expanded.

The plan also previsions the elaboration of special lecture and seminar courses by museums, treating of traditional architecture and its developments in the 20th century.

3. Prognosis for the cost of the development plan by measures

The total cost of the development plan for the years 2007-2010 is nine million kroons and it is financed by the Ministry of Culture through its budget. The budget of the development plan guarantees the realization of these measures and does not require participation by the cooperation partners with additional financial means. The administrative costs of the programme include the salary of the project leader at the Estonian Open Air Museum, office expenses and the book-keeper's extra pay for the additional tasks.

Measure	2007 ¹	2008 ¹	2009 ¹	2010 ¹
1.1. Ensuring continuous investigation of rural architecture and rural landscapes_	600 000 EEK	500 000 EEK	1 000 000 EEK	1 000 000 EEK
2.1. Developing rural architectural heritage database_	100 000 EEK	100 000 EEK	100 000 EEK	100 000 EEK
3.1. Introducing the results of the studies carried out within the framework of the development plan_	0 EEK	100 000 EEK	500 000 EEK	600 000 EEK
3.2. Raising public awareness and influencing value judgments	0 EEK	50 000 RRK	200 000 EEK	400 000 EEK
4.1. Organizing counselling for owners_	0 EEK	200 000 EEK	400 000 EEK	400 000 EEK
4.2. Elaborating support measures and their application	100 000 EEK	200 000 EEK	300 000 EEK	500 000 EEK
5.1. Including the topic of rural architecture and landscapes in the curricula of higher schools_	0 EEK	150 000 EEK	300 000 EEK	300 000 EEK
Administration of the programme	200 000 EEK	200 000 EEK	200 000 EEK	200 000 EEK
TOTAL	1 000 000 EEK	1 500 000 EEK	3 000 000 EEK	3 500 000 EEK

¹ Financial means according to the "Strategic Development Plan 2007-2010" approved by the order of the Minister of Culture No. 123, as of March 29, 2006.

4. Realization of the development plan and monitoring

The Ministry of Culture is responsible for the implementation of the development plan, and at the end of each year they have to evaluate the efficiency of the activities according to the influence and output indicators mentioned in the document, report to the government about the achievement of the objectives set in the development plan and, if necessary, make proposals about the supplementation or termination of the development plan.

At the implementation of the development plan cooperation is carried out with the following establishments and institutions:

- Ministries (participate through their representatives in the work of the main council, except for the Ministry of Education and Research):
 - Ministry of Education and Research (coordinates curricula supplements of general education schools)
 - Ministry of the Environment
 - Ministry of Culture (ministry responsible for the fulfilling of the development plan)
 - Ministry of Agriculture
 - Ministry of the Interior (advises local authorities on adopting regulations in master plans about preserving and developing the appearance of valuable landscapes and regional peculiarities)
- National Heritage Board (works out support measures for the owners of rural architectural heritage and organizes their implementation, devises methodological materials, carries out expert assessments; participates as a partner in research as well as the creation and implementation of the counselling system).
- Museums (do research, introduce the results of research carried out within the framework of the development plan, popularize the field through exhibitions, educational programmes and media projects, compile methodological materials, carry out assessments, offer training bases for

higher schools, participate as partners in organizing trainings):

- Museum of Estonian Architecture (main executor)
- Estonian National Museum (main executor)
- Estonian Open Air Museum (main executor and institution coordinating the implementation of the development plan)
- County museums (partners)
- Higher schools (organize degree studies in traditional architecture and lecture and seminar courses on rural architecture and landscapes, guide students to research into rural architecture and landscapes, use museums as training bases; participate as partners in research and the formation and implementation of the counselling system):
 - Tallinn College of Engineering (main executor)
 - University of Tartu (main executor – Viljandi Culture Academy)
 - Estonian Art Academy (main executor)
 - Estonian University of Life Sciences (main executor)
 - Institute of Ecology at Tallinn University (main executor)
- Local authorities (participate as partners in the elaboration and implementation of support measures for the owners of rural architectural heritage, also in counselling the owners and popularizing the field).
- Third sector (advise owners, organize trainings; participate as partners in research and in working out methodological materials):
 - Information Centre of Sustainable Renovation
 - Estonian Union of Producers of Hand-Made Log Houses
 - Union of Estonian Landscape Architects
- Business sector (participate as partners in organizing trainings, working out methodological materials and the implementation of the counselling system):
 - Companies following the principles of traditional architecture
 - Self-employed people

The implementation, evaluation, reporting and supplementation of the development plan is coordinated by the main council set up at the Ministry of Culture, which comprises:

1. representative of the Ministry of the Environment;
2. representative of the Ministry of Culture;
3. representative of the Ministry of Agriculture;
4. representative of the Ministry of the Interior (Minister of Regional Affairs);

The main council has the following tasks:

- confirms the implementation plan;
- carries out surveillance on the realization of the development plan;
- approves the annual reports and the final report.

The institution coordinating the implementation of the development plan is the Estonian Open Air Museum (state institution under the subordination of the Ministry of Culture), who fulfils the following tasks:

- draws up the implementation plan of the development plan (not later than three months from the approval of this development plan);
- hires the project leader and forms working groups for the realization of measures necessary for achieving the aims of the development plan;
- coordinates the activity of working groups;
- orders work necessary for implementing the measures, concludes contracts, provides supervision;
- presents to the main council annual reports and the final report about fulfilling the development plan.